

1 สุนัขบัตรงานสวนนาวิชาการประวัติศาสตรรเนื่อง
ในโอกาส 100 ปี ชาตกาล ศาสตราจารย
พิเศษ ขจร สุขพานิช พุทธศักราช 2556 /

ธันยพงศ์ สารรัตน์.

ร.3

959.3 ข129ค 2556

959.3
ข129ค
2556
ร.3

ข้อมูลประวัติศาสตร์
สมัยบาง
ศาสตราจารย์

๑๐๐ ปี ชาตกาล

ศาสตราจารย์พิเศษ ขจร สุขพานิช

“ประทีปคอยชี้นำ เบื้องทางนาชน”

๑๕๓.๓

๗12๓๘

๒๖๖๖

๓.๓

1.3 พ.ย. 2556

สุจิตร์

งานเสวนาวิชาการประวัติศาสตร์เนื่องในโอกาส 100 ปี ชาตกาล
ศาสตราจารย์พิเศษ ขจร สุขพานิช พุทธศักราช 2556

ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ร่วมกับ

สมาคมประวัติศาสตร์ในพระราชูปถัมภ์
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

๙๔๔๖ ๑๙๐

จะยังมีหนึ่งได้	ชวาลา
ที่ส่องพ้านำพา	อย่างก้าว
จากแทบล่างคุหา	แผ่นราก
สู่ยอดเด่นเห็นอะคร้าว	แห่งห้วงปัญญา
จะมีหนึ่งตะเกียง	เป็นพะเนียงนำมรรคา
จากรากพสุธา	สู่ยอดแห่งภูมิธรรม
วงกตประวัติศาสตร์	ที่ประหลาดทั้งกุมงำ
ตะเกียงจะเพียรคล้า	เพื่อนำแสงแสวงไป
เก็บถ้อยร้อยหลักฐาน	ในมูลความเป็นข้อไข
ข้อมูลคือหลักชัย	ไขกระจ่างในนัยความ
ประกาศรพลันเกิดก่อ	ขับแสงทอสู่สนาม
ประทีปคอยชี้นำ	เบิกช่องทางนวชน
ขับข้ามต่อผืนเงา	ที่เฝ้าก่อนเคยเวียนวน
สาดส่องเป็นทางดล	มิลดล้าพักอาหาร
เกียรติแห่งประกาศาร	เป็นตำนานอนุสรณ์
จารึกว่า “ขจร	สุขพานิช” ตามกล่าวนาม
ปัญญาจะก่อเกื้อ	ตามไฟ
นำส่องแสวงไป	ตกต้อง
ขจรแสงสว่างไกล	ทบเท่า พันทวี
ขจรเกียรติระบือก้อง	แผ่นหน้าประวัติกาล ฯ

ปริพัตร อินปาตะ

กำหนดการ

เสวนาวิชาการประวัติศาสตร์ : 100 ปี ชาตกาล ศาสตราจารย์พิเศษ ขจร สุขพานิช

วันเสาร์ที่ 19 ตุลาคม 2556 เวลา 8.00 -16.30 น.

ณ ห้องประสาธน์ หลักศิลา ชั้น 2 คณะสังคมศาสตร์ มศว ประสานมิตร

วันเสาร์ที่ 19 ตุลาคม 2556

08.00 - 08.30 น. ลงทะเบียน / แจกหนังสือที่ระลึกในงาน

08.30 - 08.40 น. หัวหน้าภาควิชาประวัติศาสตร์กล่าวรายงาน

08.40 - 08.50 น. กล่าวเปิดงานโดย คณบดีคณะสังคมศาสตร์ หรือผู้แทน

08.50 - 09.00 น. วิดีทัศน์ประวัติ ศาสตราจารย์ขจร สุขพานิช

09.00 - 10.15 น. ปาฐกถาพิเศษ “คุณขจร ที่ข้าพเจ้ารู้จัก”

วิทยากร : ศ.ดร. ประเสริฐ ณ นคร

10.15 - 10.30 น. พักรับประทานอาหารว่าง

10.30 - 12.00 น. การค้นพบครั้งสำคัญของ ศาสตราจารย์ขจร สุขพานิช: พระราชพงศาวดาร
กรุงสยามจากต้นฉบับของบริติชมิวเซียม

วิทยากร : พลตรี หม่อมราชวงศ์ ศุภวัฒน์ เกษมศรี

ผู้ดำเนินการเสวนา : อ.ดร. กันธิภา ศรีอุดม

12.00 - 13.00 น. พักรับประทานอาหารกลางวันขึ้นที่ชั้น 1 อาคารคณะสังคมศาสตร์

13.00 - 14.00 น. เสวนาเรื่องประวัติศาสตร์นิพนธ์ของ ศาสตราจารย์ขจร สุขพานิช

วิทยากร : รศ. วุฒิชัย มูลศิลป์

ผู้ดำเนินการเสวนา : ผศ.ดร. ศิริพร ดาบเพชร

14.00 – 15.00 น. เสวนาเรื่อง ห้องขจร สุขพานิช : คลังความรู้ด้านสังคมศาสตร์แห่ง

ศรีนครินทรวิโรฒและสังคมไทย

วิทยากร : ผศ.นงนารถ ชัยรัตน์ (อดีตผู้อำนวยการสำนักหอสมุดกลาง มศว)

: รศ.ดร.ธัญญธรณ์/กมลลา สุขพานิช-ชั้นทปราบ

ผู้ดำเนินการเสวนา : อ. ปิยะนาถ อังควาณิชกุล

15.00 – 16.30 น. เสวนาเรื่อง ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น : ความก้าวหน้าขององค์ความรู้ในปัจจุบัน

วิทยากร : ผศ.ดร. พลัฒ์พลึง คงชนะ

: รศ. ภาวดี มหาจันทร์

ผู้ดำเนินการเสวนา : อ.ดร. ธิกานต์ ศรีนารา

16.30 น.

ปิดการเสวนาวิชาการ

พิธีกรประจำวัน : อ. พรพรรณ โปรงจิตร์

หมายเหตุ : อาหารว่างช่วงบ่ายบริการในห้องประชุม

“ชีวิตขจรไกล” ชีวิตและงานของ
ศาสตราจารย์พิเศษ
ขจร สุขพานิช

แรกเริ่ม หนึ่งนักเรียน นามขจร

ศาสตราจารย์พิเศษ ขจร สุขพานิช (ขออนุญาตเอ่ยถึงท่านว่า “อาจารย์ ขจร สุขพานิช”) เป็นบุคคลตัวอย่างที่สร้างความสำเร็จทั้งทางด้านฐานะ ชื่อเสียง ให้กับตนเองและครอบครัว รวมทั้งการบำเพ็ญประโยชน์แก่ส่วนรวมอีกด้วย เดิมชื่อ เองจวน ท่านเกิดเมื่อวันจันทร์ที่ 9 มิถุนายน พ.ศ. 2456 ที่บ้านข้าว ตำบลนาเรียง อำเภอนองแคะ จังหวัดสระบุรี ในครอบครัวพ่อค้า ซึ่งต่อมาได้ชื่อว่าเป็นครอบครัว มีชื่อครอบครัวหนึ่งของอำเภอนั้น บิดาชื่อขุนรักษาสम्บัติ มีเชื้อสายจีน มีนามเดิมว่า เชนโก มารดาชื่อ ชิว เป็นคนไทย ท่านมีพี่น้องด้วยกัน 7 คนคือ

- 1.นายแสง สุขพานิช (ถึงแก่กรรม)
- 2.นางสาวถนอม สุขพานิช (สมรสกับนายเที่ยง อัดทะสัมปณณะ ซึ่งถึงแก่กรรมแล้ว)
- 3.อาจารย์ขจร สุขพานิช (ถึงแก่กรรม)
- 4.ด.ญ.สงวน สุขพานิช (ถึงแก่กรรม)
- 5.นางสาวเสงี่ยม สุขพานิช (ถึงแก่กรรม)
- 6.นายมานะ สุขพานิช (ถึงแก่กรรมด้วยอุบัติเหตุ)
- 7.ด.ญ.แดง สุขพานิช (ถึงแก่กรรม)

พี่น้องของอาจารย์ขจรได้ถึงแก่กรรมหมดแล้ว ยกเว้นแต่พี่สาวคือ นางถนอม อัดทะสัมปณณะ

เดิมที่ขุนรักษาสम्บัติเป็นคนกรุงเทพฯ มีถิ่นพำนักแถบย่านตลาดน้อยแต่ได้ตัดสินใจอพยพโยกย้ายไปตั้งหลักแหล่งอยู่ที่จังหวัดสระบุรีโดยมีอาชีพเป็นนายอากรเหล้า ลูกๆจึงได้ถือกำเนิดและเติบโตขึ้นที่หนองแคะ เมื่ออาจารย์ขจร สุขพานิช

อายุได้ 13 ขวบ มารดาได้ถึงแก่กรรมลงใน พ.ศ. 2469 พี่สาวซึ่งกำลังเรียนหนังสืออยู่ที่โรงเรียนสายปัญญาได้ตัดสินใจลาออก เพื่อเดินทางกลับมาปรนนิบัติรับใช้คุณพ่อและดูแลความเป็นอยู่ของน้องๆ ที่บ้านหนองแค อาจารย์ขจรจึงให้ความรักเคารพและใกล้ชิดสนิทสนมกับพี่สาวประดุจดังมารดาบังเกิดเกล้า ในเวลาต่อมาเมื่ออาจารย์ขจร สุขพานิชเจริญเติบโตขึ้น ได้ปลูกบ้านให้พี่สาวไว้พักอาศัยและคอยเก็บค่าเช่ามาและให้การสนับสนุนพี่สาวในการทำกิจการค้าที่อำเภอหนองแค คือโรงงานผลิตเส้นบะหมี่และดูแลพี่สาวจนกระทั่งถึงวาระสุดท้ายของชีวิตของท่านเอง (ปัจจุบันบ้านหลังนี้ยังมีอยู่ เป็นตึกเก่าๆ สีเขียว แต่ปิดไว้ เนื่องจากลูกหลานย้ายถิ่นไปอยู่ที่กรุงเทพฯ หมด) ซึ่งเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพี่สาวเท่าที่น้องชายคนหนึ่งจะพึงกระทำได้ ถือเป็นคุณธรรมอันโดดเด่นประการหนึ่งของอาจารย์ขจร สุขพานิช

อาจกล่าวได้ว่าตระกูล “สุขพานิช” เคยมีประสบการณ์ทางด้านการค้าขายมาก่อน เห็นได้จากคำว่า “สุขพานิช” ที่แปลตามตัวได้ว่าการค้าที่มีความสุข และอีกประการหนึ่งคือ บิดาของอาจารย์ขจร สุขพานิชนั้นประกอบอาชีพเป็นนายอากรเหล้าของท้องถิ่นเมืองสระบุรีในสมัยรัชกาลที่ 6 ซึ่งสัมพันธ์อยู่กับระบบเศรษฐกิจของสังคมไทย ย่อมตีความได้ว่าบ้านนี้เป็นตระกูลของพ่อค้านั่นเอง

ขุนรักษาสम्บัติเป็นคนที่เข้มงวดกับลูกๆ มาก ถ้าลูกๆ ทำอะไรผิดก็จะถูกทำโทษโดยจับใส่ชะลอมที่ชาวบ้านนำใส่ข้าวจากนมาขายและเป็นสิ่งของสำหรับจ่ายค่าเช่านาแทนสตางค์ ลูกๆ ที่ทำผิดจะถูกนำตัวใส่ไว้ในชะลอมแขวนไว้กับต้นไม้จนกว่าจะสำนึกผิดและสัญญาว่าจะไม่ทำผิดอีก ทำให้ลูกๆ ทุกคนเกรงกลัวและเคารพขุนรักษาสम्บัติผู้เป็นพ่อพระในบ้านมาก

ขุนรักษาสम्บัติเป็นผู้เล็งเห็นความสำคัญในการให้การศึกษากับบุตรและธิดา ต้องการให้ลูกๆ ได้รับการศึกษาอย่างดีที่สุดเหมือนคนกรุงเทพฯ จึงส่งนายแสง นายมานะ และอาจารย์ขจร สุขพานิช มาเรียนหนังสือที่โรงเรียนอัสสัมชัญ บางรัก

การเดินทางจากสระบุรีมากรุงเทพฯ ในสมัยก่อนนั้นลำบากมาก อาจารย์ขจร พี่ชาย และน้องชาย ถูกจับตัวใส่ขังพร้อมกับกระเป๋าดูทางให้ทาสหาบ ต้องขี่ม้าลงเรือ และมาต่อด้วยรถไฟหลายทอด กว่าจะเดินทางมาถึงกรุงเทพฯ ได้จึงทุลักทุเลและสะบักสะบอมทุกครั้ง ซึ่งในการเดินทางมากรุงเทพฯ ครั้งแรกใน พ.ศ. 2460 ก่อนเข้าศึกษาที่โรงเรียนอัสสัมชัญ บางรัก ท่านได้พำนักที่บ้านน้องชายของคุณย่าคือนายอารกสอน วีรางกูร ที่อำเภอบางรักในขณะนั้น ส่วนในเรื่องอาหารการกินนั้น พี่ถนอมยังได้ฝากอาหารที่เป็นของโปรดของอาจารย์ขจร สุขพานิช มาเป็นเสบียงด้วยแทบจะทุกครั้ง นั่นคือ น้ำพริกมะขาม น้ำพริกกะปิ และหมูต้มเค็ม ซึ่งมีลักษณะพิเศษ คือการนำหมู 3 ชิ้น มาต้มน้ำ ปูรสด้วยเกลือ น้ำตาล และซีอิ๊ว จากนั้นนำมารวนจนแห้ง ซึ่งเป็นสูตรเฉพาะของพี่ถนอม อันเป็นที่ชื่นชอบของน้องๆ ในยามหิวยิ่งนัก

อาจารย์ขจร เข้าเป็นนักเรียนในหรือนักเรียนประจำที่โรงเรียนอัสสัมชัญ กรุงเทพฯ ตั้งแต่ชั้นมูลจนจบมัธยมแปดใน พ.ศ. 2473 รวมเวลา 10 ปี มีเพื่อนฝูงมากมาย และมีความสามารถในการท่องโคลงกลอนเก่าๆ ของบราเดอร์ฮีแลร์ ได้อย่างแม่นยำ ทั้งยังเคยเป็น “หัวหน้าคณะปฏิวัติ” ทำการล้มล้างระบบผูกขาดโรงครัวของ “ยายวา” ด้วยวิธีการสันติตามแบบมหาตมะคานธี เนื่องจากการจัดการเกี่ยวกับอาหารการกินของโรงเรียนมีปัญหา สันนิษฐานว่า วัดฤทธิที่นำมาใช้ปรุงอาหารมีความด้อยคุณภาพ เนื่องจากผู้ปรุงต้องการกำไรมากเกินไปจนเกินควร อาจารย์ขจรได้สำเร็จการศึกษาพร้อมกับได้รับรางวัลการเรียนด้วยคะแนนเฉลี่ยสูงสุดตลอดปี พร้อมทั้งสอบได้คะแนนเยี่ยมยอดในหลายสาขาวิชาด้วยกัน เช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาไทย คำนวณ พิมพ์ดีด และเลข (คิดเลขเร็ว) เป็นต้น

อาจารย์ขจรเป็นผู้ที่รักการอ่านหนังสือเป็นชีวิตจิตใจ สาเหตุที่สายตาสั้น ตั้งแต่ยังเด็กก็เพราะชอบแอบอ่านหนังสือตอนกลางคืนทั้งๆ ที่ไฟฟ้าไม่สว่างพอ หนังสือที่ชอบอ่านตั้งแต่ชั้นมัธยมต้นก็มีตั้งแต่หนังสือวรรณคดีไทยต่างๆ

โคลงของกวีอังกฤษคนสำคัญๆ เช่น ลอร์ดไบรอน (Lord Byron) คีทส์ (Robert Keats) เทนนิสัน (Lord Tennyson) และ เช็กสเปียร์ (William Shakespeare) ส่วนหนังสือประวัติศาสตร์มักชอบอ่านประวัติศาสตร์การเมือง หนังสือนวนิยายได้เริ่มอ่านเรื่องยากๆ เช่น วัตเธอริงไฮท์ (Wuthering Heights) ของ Emily Bronte รีเบกกา (Rebecca) ของ Daphne du Maurier และ สงครามและสันติภาพ (War And Peace) ของ Leo Tolstoy จากต้นฉบับภาษารัสเซียดั้งเดิมเลยทีเดียว ซึ่งถือว่าเป็นภาษายากมากสำหรับนิสิตมหาวิทยาลัยในขณะนั้น

ชะตาชีวิต มุ่งสู่ ด้วยความเพียร

เนื่องจากอาจารย์ขจรได้ใช้ทุนของโรงเรียนอัสสัมชัญเพื่อเรียนในระดับอุดมศึกษาในช่วงสองปีสุดท้าย เมื่อจบการศึกษาแล้วจึงได้เข้าทำงานเป็นครูในโรงเรียนและได้รับการเรียกขานว่า “มาสเซอร์” หลังจากอยู่ที่โรงเรียนระหว่าง พ.ศ. 2473 ถึง 2475 ต่อมาได้ถูกส่งตัวไปช่วยสอนหนังสือและร่วมก่อตั้งโรงเรียนมงฟอร์ต (Mont Fort) ที่เชียงใหม่ และเป็นเลขานุการท่านอธิการอยู่ที่นั่น เพื่อขอใช้ทุนค่าเล่าเรียน (เพราะไม่มีเงินเสีย) ประมาณ 2 ปี เมื่อเดินทางกลับมากรุงเทพฯ ได้ลาออกและเข้าทำงานกับบริษัทนายความอังกฤษชื่อ Baguley And Tooth Law Office (Baguley, Tooth4) บริเวณปากตรอกช่องกงแบงก์โดยได้รับการสนับสนุนจากคุณเปา วีรางกุล ผู้มีศักดิ์เป็นอา ระหว่าง พ.ศ. 2476 ถึง 2478 อาจารย์ขจรได้เลื่อนตำแหน่งและมีเงินเดือนสูงขึ้นถึงเดือนละ 200 บาท และเป็นที่รักใคร่ไว้วางใจจากนายฝรั่งเป็นอย่างมากจนสามารถเก็บเงินส่งไปฝากบิดาได้กว่า 3,000 บาท ซึ่งนับเป็นจำนวนมหาศาลในสมัยนั้น อาจารย์ขจรมีความตั้งใจว่าจะเลิกทำงานและจะใช้ทุนจำนวนนี้เพื่อเข้าศึกษาต่อในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และอีกส่วนหนึ่งต้องการส่งให้บิดาไว้ใช้จ่ายในบ้านด้วย หลังจากลาออกจากงานแล้วอาจารย์ขจรได้เดินทางกลับไปเยี่ยมบ้านและไปขอเงินที่ฝากเอาไว้ แต่ต้องผิดหวังที่ทราบว่าเงินจำนวนหนึ่งที่ฝากบิดาไว้นั้น ได้ถูกพี่ชายมาขอเอาไปใช้หมดแล้ว แม้กระนั้นท่านก็ไม่ย่อท้อ ปัญหาที่ตามมาคือทุกๆ คนทางบ้านไม่เห็นด้วยกับการตัดสินใจเข้าเรียนต่อในมหาวิทยาลัย เนื่องจากเห็นว่าทำงานได้เงินเดือนตั้ง 200 บาทอยู่แล้ว จู่ๆ จะลาออกมาเสียเวลาเรียนอีกถึง 4 ปี จบออกไปแล้วก็จะได้เงินเดือนแค่ 140 บาท แต่อาจารย์ขจร มีความมุ่งมั่นในการเรียนมาก ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นจุดเด่นในชีวิต

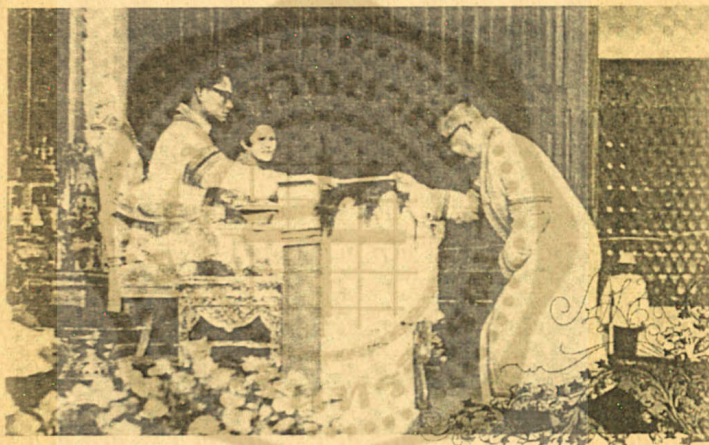
และเป็นเครื่องตลบั่นดาลให้อาจารย์ขจรให้การสนับสนุนทางการศึกษาต่อบุตรธิดาญาติและแม้กระทั่งลูกศิษย์มากมายในเวลาต่อมา ซึ่งจากบันทึก “ประวัติโดยสังเขป” ของท่านได้ระบุว่า “...ก่อนที่จะเข้าศึกษาที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยใน พ.ศ. 2478 ได้สมัครเป็นนักศึกษาวิชากฎหมายที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แต่ พ.ศ. 2476 โดยไปฟังการบรรยายตอนเย็นเมื่อเลิกงานที่โรงเรียนกฎหมาย ได้สะพานพุทธยอดฟ้า (โดยมี ดร.ทองคำเปลว(ทองเปลว) ชลภูมิ เป็นผู้บรรยายผู้หนึ่ง) เรียนได้ระยะหนึ่งเห็นว่าหนักเกินไป เพราะงานฝรั่งเริ่มแต่ 7.00 น. เลิกงาน 17.00 น. (บางวันเลิกเอามืดค่ำ) จึงไม่สามารถทำงานและเรียนควบคู่ไปพร้อมกัน จึงตัดสินใจลาออกจากงาน เมื่อปลาย พ.ศ. 2477...” ดังนั้นใน พ.ศ. 2478 อาจารย์ขจร สุขพานิช ได้สมัครเข้าเป็นนิสิตคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นผู้ชายเพียงไม่กี่คนที่สมัครเข้าเรียนในคณะนี้ โดยอาจารย์ขจรได้หาเลี้ยงตนเองด้วยการสอนพิเศษ เขียนบทความลงหนังสือพิมพ์จนจบการศึกษาได้ปริญญา คือประกาศนียบัตรประโยคครูมัธยมหรืออนุปริญญาทางการศึกษา (ป.ม.) และอักษรศาสตรบัณฑิต (อ.บ.) ใน พ.ศ. 2483 และขณะที่เป็นนิสิตปีที่ 1 ได้เข้าอุปสมบทกับท่านอดีตสังฆราช (จวน อุฏฐายี) วัดมกุฏกษัตริยาราม ระหว่างบวชเป็นพระได้เขียนบทความเชิงวิเคราะห์วิจารณ์ธรรมะทั้งทางพุทธศาสนาและคริสต์ศาสนาโดยเปรียบเทียบอย่างลึกซึ้งในชื่อว่า “อวิชาคือพระเจ้า”

อาจารย์ขจร สุขพานิช ขบขั้งในรสพระธรรมมากและตั้งใจจะบวชต่อไปอีกระยะเวลาหนึ่ง แต่ศาสตราจารย์กิตติคุณ รอง ศยามานนท์ แห่งแผนกวิชาภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ร้องขอให้ลาสิกขาออกมาเพื่อศึกษาเล่าเรียนต่อไป เพราะเนื่องจากเวลานั้นใกล้จะเปิดเทอมแล้ว

ก้าวแรกแห่ง เมธีปราชญ์ ศาสตร์วิชาการ

ตลอดช่วงระยะเวลา 6 ปี ที่อาจารย์ขจรเป็นนิสิตจุฬาฯ ปรากฏว่ามีเพื่อนฝูงมากและได้มีบทบาทสำคัญเกี่ยวกับกิจกรรมนิสิต ได้รับการยกย่องให้เป็น “ปูของรุ่น” เนื่องจากอาจารย์ขจร เก่งภาษาอังกฤษและภาษาไทยมาก ทั้งการพูดและเขียนโดยมีสำเนียงการพูดที่ไพเราะมากตั้งแต่เรียนอยู่ที่โรงเรียนอัสสัมชัญ กรุงเทพฯ จึงได้รับเลือกให้เป็นสาราณียกร สจม. ติดกัน 3 ปี และได้เป็นบรรณาธิการของหนังสือ “มหาวิทยาลัย” เป็นตัวตั้งตัวตีในการเขียนและรวบรวมบทความที่เป็นผลงานทั้งวิชาการและข้อคิดที่เกี่ยวกับปัญหาสังคมทั่วไปด้วย ในที่สุดท้ายจึงได้รับรางวัลชนะเลิศทางภาษาอังกฤษของบริติชเคาน์ซิลและได้คะแนนยอดเยี่ยมทางภาษาอังกฤษและไทยด้วย เป็นลูกศิษย์ของพลตรีหลวงวิจิตรวาทการ พระยาอุปกิตศิลปสาร (นิ่ม กาญจนาชีวะ) พระสารประเสริฐ และเป็นลูกศิษย์คนโปรดของอาจารย์เจ้าคุณ ศาสตราจารย์พระยาอนุমানราชธน (ยง เสฐียรโกเศศ) ตั้งแต่ครั้งท่านมีชีวิตรอยู่ตราบจนถึงแก่อนิจกรรม และเป็นความหวังว่าจะได้เป็นผู้สืบทอดในวงวิชาการประวัติศาสตร์ไทยต่อจากท่าน เมื่อจบแล้วได้รับอนุญาตให้ทำปริญญาโทต่อ แต่เนื่องจากอาจารย์ฝรั่งหนีภัยสงครามโลกครั้งที่ 2 กลับบ้านเกิดกันหมด อาจารย์ขจรจึงถูกให้สอนภาษาอังกฤษตามคณะต่างๆ แทน เช่น คณะอักษรศาสตร์ บัญชี วิทยาศาสตร์ เตรียมแพทย์ และวิศวะ เป็นต้น ภายหลังได้ดำรงตำแหน่งนายกสมาคมนิสิตเก่าแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยอีกด้วย

สู่โลกกว้าง ทางการค้า สุขพานิช

ต่อมาใน พ.ศ.2483 คุณหลวงถวิลเศรษฐพาณิชย์การ อดีตปลัดกระทรวงเศรษฐกิจ ขณะนั้นดำรงตำแหน่งหัวหน้ากองส่งเสริมร้านค้าย่อย กรมการค้าภายใน กระทรวงพาณิชย์ ได้มาชักชวนให้ไปทำงานรับราชการที่กรมพาณิชย์ กระทรวงเศรษฐกิจ ในตำแหน่งหัวหน้าแผนกกองการค้าต่างประเทศ ซึ่งต่อมาได้ขยายงานขึ้นเป็นกระทรวงพาณิชย์ ตลอดระยะเวลาระหว่าง พ.ศ. 2481 – 2487 อาจารย์ขจร ได้มีบทบาทสำคัญในการออกหนังสือชื่อ “ข่าวสารการพาณิชย์” โดยได้ทำหน้าที่เป็นหัวหน้าแผนกบรรณาธิการ กองข่าวสารการค้า กรมการสนเทศ กระทรวงพาณิชย์ บทความต่างๆ ซึ่งมีทั้งภาษาไทยและอังกฤษมีเนื้อหาเป็นการรายงานสินค้า มีรายชื่อสินค้าที่จำเป็นเกี่ยวกับการครองชีพ การสถิติแห่งชาติ การสำรวจแหล่งสินค้า นับได้ว่าเป็นหนังสือที่มีประโยชน์ต่อทั้งผู้ผลิตสินค้าและผู้บริโภคเป็นอย่างมาก

เนื่องจากท่านมีความรู้ภาษาอังกฤษดี จึงต้องรับหน้าที่ติดต่อประสานงานกับนักธุรกิจชาวต่างประเทศเพิ่มขึ้นอีกด้วย เพราะในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 กระทรวงพาณิชย์ได้รับมอบหมายให้ปฏิบัติงานพิเศษที่สำคัญ เช่น การยึดทรัพย์สินของชนชาติศัตรู การป้องกันการค้ากำไรเกินควร และการปันส่วนสินค้าขาดแคลน เป็นต้น

เมื่อสงครามโลกสงบลง อาจารย์ขจรได้ลาออกจากราชการมาประกอบการค้าส่วนตัวใน พ.ศ. 2488 โดยได้อาศัยความรู้ความชำนาญที่ได้เรียนรู้จากการทำงานในกระทรวงพาณิชย์มาช่วยบริหารกิจการค้าฝักจนประสบความสำเร็จอย่างงดงาม อันเป็นพื้นฐานให้มีความพร้อมที่จะศึกษาประวัติศาสตร์อย่างจริงจัง ต่อมา

ได้เข้าทำงานตำแหน่งเลขานุการในสำนักงานข้าว (Rice Office) ในสถานทูตอเมริกันซึ่งขึ้นกับกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ แต่อยู่ภายใต้การดูแลของรัฐบาลสหรัฐอเมริกา ตั้งอยู่ที่ถนนสาทรใต้ ระหว่าง พ.ศ. 2483 ถึง 2492 ได้เรียนรู้วิชาการส่งข้าวออกนอก จนในที่สุดสามารถเก็บเงินทองและเรียนรู้วิธีการค้าข้าวจนเชี่ยวชาญ จนได้รับเลือกเป็นนายกสมาคมพ่อค้าข้าวไทยหลายสมัย ภายหลังจึงได้ลาออกมาตั้งบริษัทส่งข้าวออกนอกของตนเอง ปรากฏว่ากิจการรุ่งเรืองเนื่องจากเป็นระยะเวลาระหว่างสงครามเกาหลี พ.ศ. 2493 - 2496 โดยส่งข้าวบรรทุกเรือไปขาย บางครั้งเป็นจำนวนมากถึง 8,000 ตัน ถึง 10,000 ตัน ต่อมาอาจารย์ขจร สุขพานิช ได้หันไปให้ความสนใจกับการศึกษาหาความรู้จริงจังและเริ่มเปื้อนหน่วยชีวิตค้าขาย จึงตัดสินใจที่จะปิดฉากชีวิตที่เกี่ยวข้องกับการค้าอย่างเด็ดขาดใน พ.ศ. 2497 - 2498 คือยุบสำนักงานซึ่งขณะนั้นมีอยู่ 8 - 9 แห่งหมดสิ้น ถือเป็นการเลิกทำการค้าอย่างสมบูรณ์แบบ เมื่ออาจารย์อายุได้ราว 40 ปี

หนังสือ คือชีวิต ลิขิตฝัน

การก้าวเข้าสู่แวดวงวิชาการ โดยเฉพาะด้านการค้นคว้าประวัติศาสตร์ของ อาจารย์ขจรอันที่จริงแล้วเริ่มก่อตัวขึ้นตั้งแต่ยังรับราชการอยู่กระทรวงพาณิชย์ คือ อาจารย์ขจรได้ใช้เวลาว่างวันอาทิตย์ไปค้นคว้าหาความรู้จากห้องสมุดเนลสัน เฮล์ เมมโมเรียล ที่ถนนสุรวงศ์ ซึ่งถือว่าเป็นห้องสมุดที่สวยงามที่สุดแห่งหนึ่งในกรุงเทพฯ ขณะนั้นหนังสือที่ประทับใจมากในตอนนั้นคือหนังสือที่จัดบันทึกของ “หมอเหา” และ “หมอบรัดเลย์” ซึ่งนับได้ว่าเป็นเอกสารชั้นต้นในการศึกษาประวัติศาสตร์ สำหรับงานเขียนของศาสตราจารย์พิเศษขจร เมื่อครั้งยังเป็นนิสิตจุฬาฯ ได้อาศัยใช้เอกสารโดยเฉพาะจากราชกิจจานุเบกษาเขียนประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ออกตีพิมพ์ในหนังสือ “มหาวิทยาลัย” พ.ศ. 2481 เพื่อยุติปัญหาว่าพระเจ้าแผ่นดินองค์ใดเป็นผู้ทรงสถาปนาสถาบันกันแน่ และต่อมาได้เสนอเรื่องราวต่างๆ ที่เกิดขึ้นในรัชกาลที่ 3, 4, 5 เสนอไว้ในวารสารชื่อ “ชุมนุมจุฬา” ตั้งแต่ พ.ศ. 2493 เป็นต้นมา เรื่องสำคัญๆ เช่น “มิชชันนารีอเมริกันในสมัยรัชกาลที่ 3” และ “วิกฤตการณ์เจียบเมื่อร้อยปีก่อน” พร้อมทั้งหาภาพในอดีตมาประกอบเรื่องด้วย

หนังสือถือได้ว่าเป็นชีวิตของอาจารย์ขจร สุขพานิช เป็นสิ่งรักและหวงแหนของอาจารย์มาจวบจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต ท่านสั่งซื้อหนังสือจากต่างประเทศด้วยทุนส่วนตัว เพื่อนำมาศึกษาค้นคว้า มอบให้กรมศิลปากร และให้เพื่อนร่วมงาน รวมถึงลูกศิษย์ไว้เพิ่มพูนความรู้ และสิ่งที่เป็นมรดกหรือของขวัญให้แก่ลูกศิษย์แทนใจจริงจากตัวท่านคือ “หนังสือมณีนีลนะของประวัติศาสตร์ไทย” นี้เอง

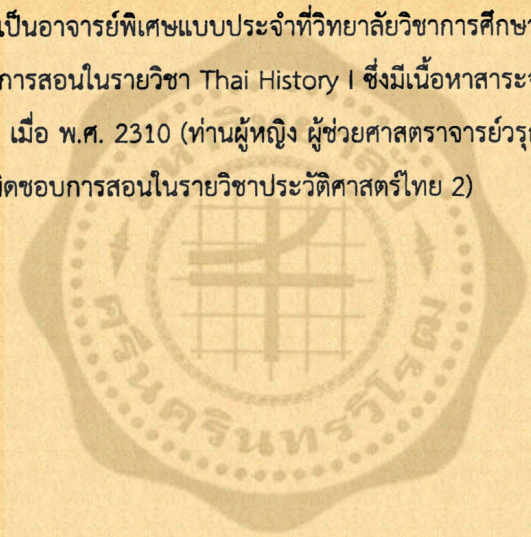

มุ่งศึกษา ข้ามน้ำ ยังแดนไกล

จากบันทึกประวัติโดยสังเขปของท่านได้ระบุเพิ่มเติมอีกว่าอาจารย์จรุชพานิช ได้เข้าเรียนพิเศษในมหาวิทยาลัย Liverpool ในวิชาภาษาอังกฤษ สำหรับนักเรียนต่างประเทศ (English for Foreign Student) ใน พ.ศ. 2497 ซึ่งเป็นการเรียนและอบรมแบบเข้มข้นเป็นเวลา 30 วัน เมื่อจบแล้วมีประกาศนียบัตรให้ ต่อมาอาจารย์จรุช พานิช ได้ไปพำนักอยู่ ณ กรุงลอนดอน เป็นเวลาพิเศษเพื่อไปควบคุมให้อภินันท์ ลูกชายคนโต และพิทักษ์, พินิจ บุตรชาย พลตำรวจเอก พิชัย (จวน) กุลละวณิชย์ (คุณพ่อของพลเอก พิจิตร กุลละวณิชย์ องคมนตรี) ซึ่งคุ้นเคยกันเนื่องจากมีถิ่นพำนักอยู่ใกล้เคียงกัน ให้เข้าศึกษาต่อในโรงเรียนมัธยมที่ประเทศอังกฤษ อาจารย์จรุชจึงได้ถือโอกาสสมัครเข้าเป็นนักเรียนที่ School of Oriental and African Studies (SOAS) (วิทยาลัยตะวันออกและแอฟริกาศึกษา) ที่มหาวิทยาลัยลอนดอน (University of London) เป็นเวลา 1 ปีด้วย ได้เข้าเป็นลูกศิษย์ของศาสตราจารย์ฮอลล์ (D.G.E. Hall) ร่วมกับท่านผู้หญิง ผู้ช่วยศาสตราจารย์วรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ศาสตราจารย์ฮอลล์เป็นผู้เขียนหนังสือเรื่อง A History of South-East Asia และได้รับการขนานนามว่าเป็น “A Chief Historian of South-East Asia” ในครั้งนี้ท่านได้เรียนรู้ถึงหลักเกณฑ์ วิธีการศึกษา และค้นคว้าประวัติศาสตร์แบบฝรั่ง เมื่อกลับมาประเทศไทยก็ได้เริ่มทำการค้นคว้าและเขียนบทความประวัติศาสตร์สำคัญๆ เช่น ได้เสนอบทความประวัติศาสตร์ในสมัยสุโขทัยและอยุธยา ตีพิมพ์ไว้ในวารสารต่างๆ เช่น ชมนนุจุฬา (2497 – 2520) สังคมศาสตร์ปริทัศน์ (ร่วมกับอาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์) ประวัติศาสตร์สาร

ศิลปากร สยามสมัยรายสัปดาห์ วิทยาสาร วารสารของสยามสมาคม (เป็นภาษาอังกฤษ) ชื่นชมชุม อักษรศาสตร์ สามทหาร ดร.โนวาท มหิตล อสท. อักษรานุสรณ์ แม้แต่หนังสือของโรงเรียนเก่า (อัสสัมชัญ) คือ อุโฆษสาร อาจารย์ขจรก็ได้เขียนเรื่องส่งไปให้ลงตีพิมพ์ด้วย

ภายหลังจากที่เดินทางกลับมาถึงเมืองไทยแล้ว อาจารย์ขจรได้เริ่มสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทยเมื่อ พ.ศ. 2498 ที่วิทยาลัยครูจันทระเกษม วิทยาลัยวิชาการศึกษา ปทุมวัน และเป็นอาจารย์พิเศษแบบประจำที่วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร โดยรับผิดชอบการสอนในรายวิชา Thai History I ซึ่งมีเนื้อหาสาระจากสมัยเริ่มแรกจนถึงเสียกรุงฯ เมื่อ พ.ศ. 2310 (ท่านผู้หญิง ผู้ช่วยศาสตราจารย์วรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา รับผิดชอบการสอนในรายวิชาประวัติศาสตร์ไทย 2)

อุปการะ ปราชญ์นิสิต หัวก้าวหน้า

รองศาสตราจารย์ ดร.ธัญญธรณ์ / กณลา สุขพานิช – ชันทปราบ บุตรีคนเดียวของอาจารย์ขจร สุขพานิช ได้เล่าเกร็ดบางส่วนของชีวิตคุณพ่อว่า ในระหว่าง พ.ศ. 2496 – 2498 เป็นช่วงที่เกิดเหตุการณ์อันน่าหว่นวิตกขึ้นในครอบครัว สุขพานิช เนื่องจากอาจารย์ขจรได้ใช้บ้านของท่านเป็นที่หลบภัยและเป็นแหล่งพักพิงให้แก่จิตร ภูมิศักดิ์ ปราชญ์สามัญชนหัวก้าวหน้าแห่งรั้วจามจุรีในยุคนั้นที่หลบหนีการจับกุมภายหลังจากถูกเพื่อนนิสิตร่วมสถาบันคณะวิศวกรรมศาสตร์ จับ “โยนบก” ในวันที่ 28 ตุลาคม พ.ศ. 2496 (ร่างของจิตรถูกโยนลงมาจากเวทีหอประชุม ลงมากองอยู่กับพื้นไม้อัดด้านล่าง อันเป็นการกระทำที่โหดร้ายทารุณอย่างที่ไม่สิตหลายคนคิดไม่ถึง จนกลายเป็นที่มาของเหตุการณ์อันอื้อฉาวในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่เรียกว่ากรณี “โยนบก”) จากการแสดงปราศรัยบนเวทีที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เนื่องจากจิตรมีแนวคิดที่โน้มเอียงไปทางฝ่ายซ้าย เห็นได้จากการปราศรัยเกี่ยวกับผลงานเขียนเรื่อง “แม่” ของแมกซิมกอร์กี้ ซึ่งเป็นตัวละครที่มีทั้งความใคร่ และรักโลก โกรธ หลง อยู่ในคนๆ เดียว ซึ่งจิตรชอบวรรณกรรมเรื่องนี้มาก เขาเคยปรารภกับคนใกล้ชิดว่า จะเขียนเรื่องแม่ของเขาซึ่งมีตัวตนอยู่จริงขึ้นมาแข่งกับเรื่องแม่ของปาเวล ทำให้นิสิตกลุ่มหนึ่งไม่พอใจจนทำให้เกิดความวุ่นวายขึ้นในมหาวิทยาลัย จากกรณี “โยนบก” จิตร ภูมิศักดิ์ นี้เอง ทำให้จิตรต้องถูกพักการเรียนเป็นระยะเวลาถึง 2 ปี

จิตร ภูมิศักดิ์เป็นนักประวัติศาสตร์ที่ค่อนข้างแตกต่างจากนักประวัติศาสตร์คนอื่น ๆ คือ เป็นผู้ที่มีได้รับการยอมรับอย่างเป็นทางการ แต่ผลงานของเขาแพร่ขยายไปทั่ว เขาเป็นผู้เปิดโฉมหน้าการเขียนประวัติศาสตร์ไทยแนวใหม่ นั่นคือ

พยายามเน้นบทบาทของสามัญชนและมองประวัติศาสตร์ไทยอันประกอบด้วยชนชั้นใหญ่ๆ 2 ชั้นชั้นคือ พวกเจ้าและขุนนางกับพวกไพร่และทาส ตามแนวของ ลัทธิมาร์กซ์

ถึงแม้ว่าความแตกต่างทางความคิดระหว่างอาจารย์ขจร สุขพานิช และ จิตร ภูมิศักดิ์ จะมีค่อนข้างมากในการเขียนงานทางวิชาการ โดยได้รับอิทธิพลทางความคิดจากนักปรัชญาหัวก้าวหน้าของยุโรปสมัยนั้น แต่ความเหมือนกันประการหนึ่งคือ การให้ความสำคัญกับการศึกษาเรื่องราวสามัญชนมากขึ้น แต่เมื่ออยู่นอกขอบเขตแห่งความเป็นวิชาการแล้ว คุณธรรมประการหนึ่งของอาจารย์ขจรที่ควรแก่การยกย่องคือ ความมีเมตตาธรรมสูงยิ่งต่อเพื่อนมนุษย์แห่งวงการประวัติศาสตร์ด้วยกัน และมีแนวคิดที่ต่อต้านความไม่ถูกต้องและไม่สมเหตุสมผล ดังนั้นอาจารย์จึงให้ความช่วยเหลือและให้แหล่งพักพิงแก่จิตร ภูมิศักดิ์ ที่บ้านตรอกพิกุล สารใต้เป็นเวลายาวนานถึง 2 ปี จนกระทั่งใน พ.ศ. 2498 จิตรพ้นข้อกล่าวหาในเรื่องนี้ จากนั้นจึงได้เข้าเรียนต่อในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยตามเดิมจนจบปริญญาตรีใน พ.ศ. 2500

นอกจากจิตร ภูมิศักดิ์ แล้ว อาจารย์ขจร สุขพานิชยังได้เคยช่วยเหลือและให้แหล่งพักพิงหลบภัยแก่คุณเป้า ขำอุไร เสรีไทยสายอเมริกา ซึ่งเป็นหนึ่งในขบวนการเสรีไทยต่อต้านกองทัพญี่ปุ่นในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพาอีกด้วย

แรกค้นพบ ครั้งนี้ ที่สำคัญ

ใน พ.ศ.2501 อาจารย์ขจร สุขพานิชได้รับทุนจากมูลนิธิร็อกกีเฟลเลอร์ (Rockefeller Foundation) ไปศึกษาต่อที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด (Harvard University) สหรัฐอเมริกา ในฐานะนักศึกษาพิเศษเป็นเวลาพิเศษ ได้ศึกษาประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์เปรียบเทียบกับประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศเพื่อนบ้านในเอเชีย ระหว่างเป็นนักเรียนที่ฮาร์วาร์ด ศาสตราจารย์พิเศษ ขจร ได้เข้าเป็นลูกศิษย์ของทั้งศาสตราจารย์แฟร์แบงค์ (John K. Fairbank) นักประวัติศาสตร์จีน โรสเชาว์เออร์ (Edwin O. Reischauer) นักประวัติศาสตร์ญี่ปุ่น เดวิด เค. ไวแอต (David K. Wyatt) นักประวัติศาสตร์ไทย จากมหาวิทยาลัยคอร์เนลและอาร์ จี คอลลิงวูด (R.G. Collingwood) นักปรัชญาประวัติศาสตร์แห่งโลกตะวันตก ทำให้สามารถศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศเอเชียตะวันออกไกลในเชิงวิเคราะห์และเปรียบเทียบได้กว้างขวางยิ่งขึ้นไปอีก รวมถึงการศึกษาหลักและวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์อย่างลึกซึ้ง นอกจากนี้ยังรู้จักนักเขียนอีกหลายท่าน เช่น ชูชาน มอร์แกน ผู้เขียนหนังสือเรื่อง บอมเบย์แอนนา เป็นต้น เมื่อเรียนจบ Formal Education ใน พ.ศ. 2502 ขณะอายุได้ 46 ปี ท่านได้เขียนบทความ สอนหนังสือ บรรยายพิเศษ และให้คำปรึกษาแก่นักเรียนประวัติศาสตร์ทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ และไม่ว่าจะศึกษาที่ประเทศใด อาจารย์ขจร สุขพานิชจะสนใจศึกษาค้นคว้าหาเอกสารข้อมูลประวัติศาสตร์ไทยจากห้องสมุดต่างๆ อยู่เสมอๆ ทั้งที่ British Library กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ ที่ Library of Congress และหอจดหมายเหตุแห่งชาติกรุงวอชิงตัน ดีซี (National Archives) ทำให้ได้พบพระราชพงศาวดารไทยที่เขียน

ด้วยหมึกดำในสมุดฝรั่งเป็นลายมือเขียน คัดจากหนังสือสมุดไทยจำนวน 30 เล่ม สมุดไทย จึงทำสำเนาไมโครฟิล์มกลับมามอบให้กรมศิลปากร และกรมศิลปากรจัดพิมพ์เผยแพร่เป็นครั้งแรกใน พ.ศ. 2507 ใช้ชื่อว่า “พระราชพงศาวดารกรุงสยาม จากต้นฉบับของบริติชมิวเซียม” เนื่องจากอาจารย์ขจรไม่ยอมรับเกียรติว่าท่านเป็นผู้ค้นพบพระราชพงศาวดารฉบับนี้ จากนั้นพิมพ์เผยแพร่ต่อมาอีก 2 ครั้ง ใน พ.ศ. 2537 จัดเป็นหนังสือประชุมพงศาวดารภาคที่ 82 และใน พ.ศ. 2542 ซึ่งครั้งนี้ได้มีการตรวจสอบชำระจากสำเนาไมโครฟิล์มชุดใหม่ที่กรมศิลปากร ประสานขอความอนุเคราะห์จากกระทรวงการต่างประเทศในการขอทำสำเนาจาก British Library เนื่องจากไมโครฟิล์มชุดเก่ากรอบเสียหาย ไม่สามารถอ่านได้ และในปีเดียวกัน The Center for East Asian Cultural Studies for UNESCO หอสมุด The Toyo Bunko กรุงโตเกียว ได้พิมพ์เผยแพร่ด้วยวิธีการถ่ายภาพต้นฉบับ ใช้ชื่อหนังสือว่า Chronicle of the Kingdom of Ayutthaya the British Museum Version Preserved in The British Library นอกจากนี้ท่านยังได้นำตำนานสิงหนวัติกุมารมาจากจังหวัดเชียงใหม่ เพื่อมอบให้คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยพิมพ์เผยแพร่ เพื่อเป็นการเสริมจากฉบับเดิมที่กรมศิลปากรได้ตีพิมพ์แล้วเมื่อ พ.ศ. 2479

นอกจากนี้ยังมีการรวบรวมเอกสารประวัติศาสตร์ในวิชาการประวัติศาสตร์ไทยอื่นๆอีก ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศในประเทศต่างๆ เช่น สหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฮอลันดา ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น ฮองกง และสิงคโปร์ ซึ่งท่านก็ได้ขออนุญาตถ่ายมาในรูปแบบของเอกสารหรือทำเป็นไมโครฟิล์ม ซึ่งท่านเคยเล่าว่า ครั้งหนึ่งกรมศิลปากรจะให้ท่านถ่ายภาพสำเนาไมโครฟิล์มที่เป็นการถ่ายเอกสารประวัติศาสตร์มา

โดยเข้าใจหรือหาว่าเป็นฟิล์มภาพยนตร์ ท่านต้องให้กรมศิลปากรไปดำเนินการ จึง
รอดตัวไปได้ และภายหลังได้รวบรวมเพื่อมอบให้หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร
หรือคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยที่ท่านเป็นกรรมการอยู่ไม่น้อยกว่า 25
รายการ

ห้อง ศ.ขจร สุขพานิช

๖๐๓

ห้อง ศ.ขจร สุขพานิช

หากประสงค์จะยืมหนังสือในห้องนี้
กรุณาส่งเจ้าหน้าที่ ชั้น ๔

ผลงานเด่น เบ่งขจร ก้าวเกริกไกล

นับแต่ พ.ศ. 2483 เป็นต้นมา ชีวิตของอาจารย์ขจร สุขพานิช ดูเหมือนจะวนเวียนอยู่กับเรื่องราว 3 อย่าง คือ เป็นพ่อค้า เดินทาง และเขียนหนังสือ

อาจารย์ขจร สุขพานิช มีบทบาทเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ทั้งด้านการสอน เป็นกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยและเป็นผู้เรียบเรียงงานนิพนธ์ทางประวัติศาสตร์หลายเรื่อง ซึ่งมีลักษณะเด่นประการหนึ่งคือการใช้หลักฐานอย่างกว้างขวางทั้งของไทยและต่างประเทศ สำหรับหลักฐานต่างประเทศที่บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับไทยนั้น อาจารย์ขจร สุขพานิช ได้นำมาใช้ทั้งพงศาวดารเขมร พงศาวดารพม่า จดหมายเหตุชาวต่างชาติ ทั้งของอังกฤษ ฝรั่งเศส สเปน และฮอลันดา รวมถึงผลงานเขียนของชาวต่างประเทศ เป็นต้น อาจารย์ขจร สุขพานิช ได้กล่าวถึงการขยายข้อมูลทางประวัติศาสตร์ไว้ว่า “การค้นคว้าเรื่องราวเกี่ยวกับวิชาประวัติศาสตร์ไทยสำคัญอยู่ที่ว่า เราสามารถแสวงหาหนังสือเก่า จะเป็นภาษาใดไม่สำคัญ นำออกมาตีพิมพ์เผยแพร่ เพื่อให้โอกาสแก่บรรดานักประวัติศาสตร์ไทยคนอื่นๆ ได้พิจารณาหรือไม่” ซึ่งเป็นการเพิ่มเติมข้อมูลในส่วนที่หลักฐานไทยมิได้บันทึกไว้หรือไม่แจ่มชัดเพียงพอ

อาจารย์ขจร สุขพานิช เขียนผลงานวิชาการประวัติศาสตร์ไทยเชิงวิเคราะห์ไว้เป็นจำนวนมาก นับเป็นหนังสือประมาณ 20 เล่ม บทความวิชาการประมาณ 100 เรื่อง และงานแปล 1 เรื่อง ผลงานที่สำคัญบางเรื่องได้รับรางวัล บางเรื่องกระตุ้นความสนใจให้มีการศึกษาต่อยอดขยายผล และเปลี่ยนแปลงความเชื่อเดิม เช่น บทความเรื่อง “ลายสือไทย” ได้รับรางวัลยอดเยี่ยมประเภทสารคดีทั่วไป จาก

สมาคมหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย เมื่อ พ.ศ. 2506

งานวิชาการที่รู้จักกันแพร่หลายที่สุดในหมู่นักศึกษาประวัติศาสตร์และเป็นเรื่องที่ใช้เวลาค้นคว้ามากที่สุด คือ “ฐานันดรไพร่” เป็นการศึกษาที่มุ่งให้ความสำคัญแก่ประวัติความเป็นมาของประชาชนคนธรรมดาตามกฎหมายว่าการบันทึกรายละเอียดเกี่ยวกับการแผ่ขยายอาณาเขต การก่อสร้างวัดของราชวงศ์ต่างๆ และพระราชกรณียกิจของบรรดากษัตริย์ และขุนนางโบราณ ซึ่งท่านใช้เวลาศึกษาค้นคว้า ไตร่ตรอง เขียนปรับปรุงแก้ไขถึง 20 ปี คาดว่าถ้าอาจารย์ไม่ด่วนถึงแก่กรรมเสียก่อน อาจารย์ก็คงจะปรับปรุงแก้ไขต้นฉบับไปเรื่อยๆ เป็น Labor of Love ที่อาจารย์รัก โดยเริ่มศึกษาในลักษณะการสำรวจเบื้องต้นตั้งแต่เดือนธันวาคม พ.ศ. 2502 ลงพิมพ์ในวารสารชุมนุมจุฬา แล้วค้นคว้าขยายผลเรื่อยมา เมื่อ พ.ศ. 2514 พิมพ์รวมในหนังสืออ่านประกอบวิชาพื้นฐานอารยธรรมไทยของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ต่อมาเมื่อ พ.ศ. 2518 สำนักพิมพ์เคล็ดไทยรวมพิมพ์อยู่ในหนังสือชุดประกอบการศึกษาชื่อ “ข้อมูลในอดีต” และในปีเดียวกัน เมื่อพบข้อมูลใหม่ก็ได้เขียนบทความเรื่อง “ฐานันดรไพร่ (ข้อมูลเพิ่มเติม)” ลงพิมพ์ใน วารสารอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เล่มที่ 9 ปีการศึกษา 2518 ในปีต่อมา ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร พิมพ์เป็นหนังสืออ่านประกอบการศึกษาวิชาประวัติศาสตร์ งานค้นคว้าเรื่อง ฐานันดรไพร่ เป็นเรื่องราวของสามัญชนไทย ซึ่งสมัยก่อนเรียกว่าไพร่ ไพร่เป็นคนจำนวนมากที่สุด และเป็นฐานสำคัญที่สุดของสังคมไทย งานเรื่องนี้ทำให้เห็นได้อย่างชัดเจนว่า การเปลี่ยนแปลงไพร่ให้เป็นคนสามัญดังปัจจุบันของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นพระราชกรณียกิจอันยิ่งใหญ่และสำคัญยิ่งกว่าการปลดปล่อยลูกทาสหรือการเลิกทาสของพระองค์เสียอีกและอาจารย์ได้เขียนคำนำเมื่อมีการรวมพิมพ์เป็นเล่มด้วย

อาจารย์ขจร สุขพานิชเขียนเรื่องฐานันดรไพร่โดยใช้เอกสารทั้งของไทยและ

ของต่างประเทศ แต่เอกสารหลักที่เป็นหัวใจของเรื่องคือเอกสารที่เป็นกฎหมาย ทั้งกฎหมายสมัยกรุงศรีอยุธยา (กฎหมายตราสามดวง) และกฎหมายอื่นๆ ที่ประกาศใช้ในสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 5 นับเป็นงานบุกเบิกที่สำคัญเกี่ยวกับไฟหรือสามัญชน ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของไฟซึ่งกว่าจะมีชีวิตดังปัจจุบันได้ ต้องผ่านความลำบากมาอย่างไรบ้าง นับเป็นแรงบันดาลใจให้นักศึกษาต่อมาจำนวนมากสนใจศึกษาต่อ ยอดขยายผลได้กว้างขวางยิ่งขึ้น เช่น วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยคอร์เนล ของรองศาสตราจารย์ ดร.ม.ร.ว.อคิน รพีพัฒน์ เรื่อง The Organization of Thai Society in the Early Bangkok Period 1782 – 1873 ซึ่งมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์นำต้นฉบับมาแปลพิมพ์เผยแพร่เมื่อ พ.ศ. 2521 ในชื่อเรื่องสังคมไทยสมัยต้นรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325 – 2416 วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ของปิยะฉัตร ปิตะวรรณ เรื่อง การยกเลิกระบบไพร่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2411 – 2453 วิทยานิพนธ์ปริญญาโท จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ของอัญชลี สุสายันท์ เรื่อง ความเปลี่ยนแปลงของระบบไพร่และผลกระทบต่อสังคมไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว งานประวัติศาสตร์ไทยด้านสังคม 2 เล่ม ของ ชัย เรื่องศิลป์ และบทความที่เป็นผลงานค้นคว้าเรื่องไฟในหลายประเด็น ของ วุฒิชัย มูลศิลป์ เป็นต้น ซึ่งล้วนเป็นการต่อยอดหรือขยายฐานความรู้จากฐานันดรไพร่แทบจะทั้งสิ้น

หนังสือออกญาวิไชยเณรและการต่างประเทศในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ เป็นการศึกษาชีวประวัติของออกญาวิไชยเณร หรือ ก้องสดงส์ พอลคอน และเหตุการณ์สำคัญในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช จากเอกสารทั้งของไทยและต่างประเทศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากการค้นพบจดหมายส่วนตัวของพอลคอนที่ส่งกลับประเทศฝรั่งเศสและจดหมายเหตุของบาทหลวงเดอบีส ซึ่งหอสมุด The Toyo Bunko กรุงโตเกียว ซื้อไว้เป็นกรรมสิทธิ์ และหอสมุดแห่งชาติ

ได้ประสานขอถ่ายสำเนาไมโครฟิล์มไว้ งานเขียนเรื่องนี้ยังเผยแพร่ไม่ได้เพราะขัดกับความรู้สึกของคนในสังคมยุคนั้นที่เชื่อกันว่าสมเด็จพระนารายณ์เป็นมหาราช ไม่น่าจะเป็นบุคคลที่เป็นขบวนการความขัดแย้งระหว่างสยามกับชาติตะวันตก แต่ในปัจจุบันได้มีการตีพิมพ์เผยแพร่แล้วโดยสำนักพิมพ์ก้าวหน้า (พ.ศ. 2506) และองค์การคำของคุรุสภา (พ.ศ. 2527)

หนังสือเรื่อง คำบรรยายประวัติศาสตร์ไทย พ.ศ. 1600 – 2310 เป็นหนังสือรวมคำบรรยายประวัติศาสตร์ไทย แก่นักศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2519 และท่านได้ตรวจแก้ไขด้วยตัวเองก่อนจะถึงแก่กรรมเพียงไม่กี่เดือน ประเด็นหลักของหนังสือเล่มนี้ว่าด้วยเรื่องเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยเรียงตามลำดับของราชธานีตั้งแต่สมัยสุโขทัยจนสิ้นสุดสมัยอยุธยา ซึ่งรองศาสตราจารย์วุฒิชัย มูลศิลป์ ได้กล่าวถึงความเป็มาของหนังสือเล่มนี้ว่า “...คำบรรยายประวัติศาสตร์ไทย ของ ศาสตราจารย์ขจร สุขพานิช นี้แต่เดิมเพียงแต่พิมพ์อัดสำเนา โดยคณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เมื่อปี พ.ศ. 2510 ในจำนวนจำกัด ทั้งเป็นที่ต้องการของผู้สนใจ และนักศึกษาประวัติศาสตร์ไทยมาก ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร เห็นคุณค่า คำบรรยายประวัติศาสตร์ไทย ของ ศาสตราจารย์ขจร สุขพานิช อย่างยิ่ง จึงได้เรียนขออนุญาตจากท่านเพื่อนำมาพิมพ์เผยแพร่ตามโครงการหนังสือเล่มของภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร โครงการนี้ ศาสตราจารย์ขจร สุขพานิช เป็นผู้ริเริ่ม และให้ความอุปการะ ทั้งเงินทุนหมุนเวียน และเรื่องที่จะพิมพ์เผยแพร่ ซึ่งท่านก็ยินดีเป็นอย่างยิ่ง ทั้งรับจะแก้ไขข้อบกพร่อง และปรับปรุงให้ทันสมัยด้วย...”

หนังสือเล่มนี้ทางโครงการหนังสือเล่มของภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตรได้รับต้นฉบับจากผู้ช่วยศาสตราจารย์สุจิตรา วุฒิสถียร แห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และเคยเป็นอาจารย์แห่งมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ที่กรุณาให้อืม ซึ่งอาจารย์ได้เก็บรักษาต้นฉบับเอาไว้

(มีลักษณะเป็นบันทึกร่างๆ เพื่อช่วยเตือนความจำขณะสอน) เมื่อครั้งที่อาจารย์ ขจร สุขพานิช ไปบรรยายที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ดั่งนั้นทางโครงการฯ จึงได้นำมา ถ่ายสำเนาเก็บไว้ เพราะไม่สามารถค้นหาที่ห้องขจร สุขพานิช ได้ เพราะหนังสือมี จำนวนมาก และตอนนั้นยังจัดเก็บไม่เป็นระบบระเบียบ ทำให้ยากต่อการค้นหา

ในเวลาต่อมา ขณะที่รองศาสตราจารย์วุฒิชัย มุลศิลป์กำลังจัดหนังสือเข้าตู้ ในห้อง “ขจร สุขพานิช” หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ในช่วงกลางวันของวันที่ 8 กันยายน พ.ศ. 2521 อาจารย์ได้พบต้นฉบับของหนังสือ คำบรรยายประวัติศาสตร์ไทย เล่มที่เคยขอยืมจากผู้ช่วยศาสตราจารย์สุจิตรา และ ท่านผู้หญิง ผู้ช่วยศาสตราจารย์อรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ในกองหนังสือที่ท่าน มอบให้หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร โดยบังเอิญ เมื่อ หยิบมาพลิกเปิดดูข้างใน และก็ต้องดีใจอย่างล้นพ้นที่พบว่าอาจารย์ขจร สุขพานิช ได้แก้ไขปรับปรุงต้นฉบับคำบรรยายประวัติศาสตร์ไทย ในส่วนที่สำคัญๆไว้เรียบร้อยแล้ว พร้อมกับเขียนคำนำให้ด้วยตั้งแต่เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2520 จึงเป็นที่น่า เสียดายอย่างยิ่งที่ท่านไม่มีโอกาสได้เห็นหนังสือของท่านพิมพ์ออกมาเป็นรูปเล่ม

รองศาสตราจารย์วุฒิชัยยังกล่าวถึงหนังสือเล่มนี้เพิ่มเติมอีกว่า “ข้าพเจ้านำ ต้นฉบับที่ศาสตราจารย์ขจร สุขพานิช แก้ไขปรับปรุงมาเทียบเคียงกับอีกฉบับที่ ถ่ายสำเนาไว้ และแก้ไขคัดลอกตามที่ท่านแก้ไขปรับปรุง เมื่อเสร็จแล้วจึงมาอ่าน ทบทวนทั้งหมดอีกครั้ง และได้พบว่า ต้นฉบับเดิมการพิมพ์มีที่บกพร่องหลายแห่ง ทั้งตัวสะกด ข้อความบางตอนก็เว้นไว้ เชิงอรรถก็ไม่ทราบว่าจะอธิบายเสริมที่ใด หรือ แสดงหลักฐานในส่วนใด จึงรู้สึกหนักใจมากกว่าจะทำอะไรได้ จะยึดถือตามต้นฉบับ เดิมทั้งหมด ตามที่ศาสตราจารย์ขจร สุขพานิช แก้ไขปรับปรุงไว้เท่านั้น หรือว่าจะ แก้ไขข้อความ และเพิ่มเติมส่วนที่ว่างเว้นไว้ รวมทั้งเชิงอรรถด้วย ในที่สุดจึงตัดสินใจว่าเพื่อประโยชน์ทางวิชาการ ควรทำประการหลัง...”

หนังสือสรุปคำบรรยายประวัติศาสตร์ไทยเล่มนี้ถือได้ว่ามีคุณค่าต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยเป็นอย่างยิ่ง ส่งผลให้เกิดประเด็นถกเถียงต่างๆ มากมาย โดยเฉพาะการกำหนดเวลาเริ่มต้นประวัติศาสตร์ไทยที่ พ.ศ.1600 สมัยอาณาจักรสุโขทัยหรือ “ลำพูนไชย” แทนที่จะเป็น พ.ศ.1792 เมื่อเริ่มต้นสมัยสุโขทัย ซึ่งเป็นการตีความในแง่ใหม่โดยมีหลักฐานสนับสนุนก็มีผลให้การศึกษาประวัติศาสตร์ขยายตัวมากยิ่งขึ้น มิใช่เพียงแต่การเพิ่มผลงานนิพนธ์หรือเพิ่มหลักฐานใหม่ทางประวัติศาสตร์เท่านั้น แต่ยังให้เกิดการสานต่อและการโต้แย้งแนวความคิดที่ท่านได้นำเสนอไว้ ก่อให้เกิดการวิพากษ์วิจารณ์และการค้นคว้าในวงวิชาการประวัติศาสตร์มากยิ่งขึ้น โดยท่านหวังว่าหนังสือเล่มนี้จะเป็นหยดน้ำที่ไหลหยดโดยไม่หยุดยั้ง หรือเป็นหยดน้ำที่มีพลังมหาศาลใน “กระแสน้ำแห่งความก้าวหน้าทางวิชาการ” ดังที่รองศาสตราจารย์สาคร ช่วยประสิทธิ์ หัวหน้าภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตรในขณะนั้น กล่าวไว้ใน “ประกาศขอบคุณ” เมื่อมีการพิมพ์เอกสารดังกล่าวใน พ.ศ. 2521

บทความเรื่อง “สอบศักราชปรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ” พิมพ์ในวารสารศิลปากร ติดต่อกัน 3 ฉบับ คือ ปีที่ 11 เล่ม 2,3,4 บทความนี้มีการใช้หลักฐานอย่างกว้างขวางและลึกซึ้งในการตรวจสอบช่วงสมัยรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถว่ามีระยะเวลาานเท่าใด เนื่องจากหลักฐานต่างๆ ของไทยและต่างประเทศระบุจำนวนปีไม่ตรงกัน ทำให้ได้ข้อสรุปใหม่ว่า ปรัชกาลของสมเด็จพระเอกาทศรถที่ระบุในพระราชพงศาวดารนั้น กินเวลาเลยไปในรัชกาลของสมเด็จพระเจ้าทรงธรรมถึง 10 ปี ซึ่งคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยมีมติเป็นเอกฉันท์ยอมรับข้อสรุปของอาจารย์ขจร สุขพานิช รวมทั้งมอบหมายให้ท่านเป็นผู้สอบศักราชในสมัยอยุธยาตลอดมา นับเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยสมัยอยุธยา ต่อมาท่านได้เสนอขอแก้ไขปรัชกาลของพระมหากษัตริย์สมัยอยุธยา จากรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ พระศรีเสาวภาค

สมเด็จพระเจ้าทรงธรรม สมเด็จพระเชษฐาธิราช พระอาทิตย์วงศ์ สมเด็จพระเจ้า
ปราสาททอง สมเด็จพระเจ้าฟ้าชัย และสมเด็จพระศรีสุธรรมราชา รวม 8 รัชกาล ผล
งานการศึกษาดังกล่าวข้างต้นนี้แสดงถึงความละเอียดรอบคอบในการตรวจสอบ
ข้อมูล แม้ว่าจะเป็นเพียงประเด็นเล็กน้อยแต่ท่านก็ใช้หลักฐานทุกชิ้นที่เกี่ยวข้อง ซึ่ง
นอกจากจะเป็นการใช้หลักฐานอย่างกว้างขวางแล้ว ยังแสดงถึงข้อเด่นในการตรวจ
สอบหลักฐานที่เห็นได้ชัดในงานนิพนธ์ทางประวัติศาสตร์ของอาจารย์ขจร สุขพานิช

สำหรับบทความทางประวัติศาสตร์ในสมัยก่อนสุโขทัย อาจารย์ขจร
สุขพานิชได้เขียนบทความเรื่อง “พระยาองค์ฟ้างโทธิญาณ” ไว้ในสังคมศาสตร์
ปริทัศน์ พ.ศ. 2513 เป็นการเชื่อมโยงเรื่องราวของอาณาจักรน่านเจ้าเข้ากับเรื่องราว
ของล้านนาไทยและท้ายสุดได้เสนอบทความเพิ่มเติมเกี่ยวกับทฤษฎีนี้ลงใน
วารสารประวัติศาสตร์ ของมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ฉบับ
เดือนพฤษภาคม - สิงหาคม พ.ศ. 2520 ชื่อ “ราชวงศ์ศรีธรรมโศกราช” สำหรับ
บทความสำคัญอื่นๆ ที่อาจารย์ขจร ได้เขียนขึ้น ยกตัวอย่างเช่น “ไพร่ฟ้าข้าไท”
“จดหมายเหตุราชวงศ์หวน - การพิจารณาใหม่” ที่ปฏิเสธความเชื่อตามพระมติ
ของสมเด็จพระยามหาราชานุภาพที่เสนอในพระราชพงศาวดารฉบับ
พระราชหัตถเลขาว่าพ่อขุนรามคำแหงเคยเสด็จเยือนเมืองจีน “ก้าวแรกของ
หนังสือพิมพ์ในประเทศไทย” “จารึกจัมปานคร” “ถิ่นกำเนิดและแนวอพยพของ
เผ่าไทย” “พ่อขุนนันทม - พระเจ้าไชยวรมันที่เจ็ด” “การต่างประเทศในแผ่นดิน
พระเอกาทศรถ” และเรื่องสุดท้ายคือ “ราชอาณาจักรเขลียง” ซึ่งอุทิศให้แก่
ศาสตราจารย์ Wolters แห่งมหาวิทยาลัย Cornell สหรัฐอเมริกา โดยสรุปแล้ว
อาจารย์ขจรได้เขียนบทความทางวิชาการเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยเชิงวิเคราะห์
ไว้ด้วยกันทั้งสิ้นกว่า 100 บทความ ซึ่งลงพิมพ์กระจายกันอยู่ตามหน้า
หนังสือพิมพ์ วารสาร และได้จัดพิมพ์อยู่ใน “รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์และ
โบราณคดี” 20 - 23 ตุลาคม 2510 แดงงานประวัติศาสตร์ เอกสารโบราณคดี

และในเอกสารการประชุมคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์อีกเป็นจำนวนมาก
รวมถึงตำราที่ทำเป็นผลงานการค้นคว้าที่เป็นความรู้ใหม่ๆ ต่อมาซึ่งรวมพิมพ์เป็น
หนังสือหลายเล่ม

แนวทาง สร้างผลงาน อันเจนจัด

ลักษณะเด่นในงานเขียนทางประวัติศาสตร์ของอาจารย์ขจร ก็คือ การให้ความสำคัญกับหลักฐาน การตรวจสอบความถูกต้องของข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์อย่างเอาจริงเอาจัง เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงที่ถูกต้องแม่นยำ การศึกษาด้วยการตั้งปัญหาเพื่อแสวงหาคำตอบและใช้วิธีการตั้งคำถาม และนำหลักฐานต่างชนิดมาศึกษาเปรียบเทียบซึ่งกันและกัน นอกจากนี้ท่านยังได้พยายามแสวงหาหลักฐานเพิ่มเติมเพื่อนำมาเปรียบเทียบและประมวลเรื่องราวให้ใกล้เคียงกับความเป็นจริงในอดีตมากที่สุด เช่น บทความเรื่อง “สอบศักราชปีรัชกาลสมเด็จพระเอกาทศรถ” ซึ่งให้เห็นว่า พงศาวดารไทยกำหนดปีรัชกาลของพระเอกาทศรถผิดไปถึง 10 ปี ทั้งนี้อาจารย์ขจรอาศัยการตรวจสอบจากเอกสารประวัติศาสตร์ของฮอลันดา หรือ การพิสูจน์ว่า พระยาละแวกไม่ได้ถูกปลงกรรมในบทความเรื่อง “พระยาละแวกไม่ได้ถูกปลงกรรม” ท่านได้อ้างอิงหลักฐานว่าเนื่องจากนักพระสถิตาหลบหนีไปยังลาวตอนใต้ได้ โดยเป็นหลักฐานที่เขียนโดยชาวสเปนที่อยู่ในเขมรช่วงเวลานั้น ซึ่งข้อมูลส่วนหนึ่งได้มาจากหนังสือชุด “The Philippines Island, 1493 – 1898” ที่ท่านสั่งซื้อจากต่างประเทศ และส่งให้คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย สำนักนายกรัฐมนตรี ขณะเดียวกันอาจารย์ขจรก็ให้ความสำคัญกับเอกสารหลักฐานทางประวัติศาสตร์อันเป็นแหล่งที่มาของข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ ดังกรณีการค้นพบพงศาวดารอยุธยาที่ได้กล่าวมาแล้ว และเห็นได้ชัดจากบทความเรื่อง “เอกสารในรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์” ซึ่งเป็นเอกสารสำคัญของชาวต่างประเทศที่กล่าวถึงรัชสมัยสมเด็จพระนารายณ์ โดยกล่าวสรุปเป็นเชิงแนะนำว่าเอกสารเหล่านั้นกล่าวถึงเรื่องใดบ้าง, การทำงานในลักษณะนี้ของอาจารย์ขจร สุขพานิช ทำให้มี

ผู้กล่าวว่า นักประวัติศาสตร์สกุลดำรงราชานุภาพ ที่ดำเนินตามวิธีการของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ อย่างมีประสิทธิภาพที่เด่นที่สุดคือ ขจร สุขพานิช

งานเขียนของอาจารย์ขจร สุขพานิช อาศัยการศึกษาค้นคว้าจากหลักฐานเก่าและใหม่ทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ แต่เรื่องที่ท่านศึกษามีผู้สรุปว่า เป็นเรื่องที่สำคัญดีเด่นในตัวเองเป็นพิเศษ ทำให้เรื่องนั้นได้รับความสนใจและสร้างชื่อเสียงให้แก่ผู้เขียน อาจจะเป็นเพราะสาเหตุข้างต้นบวกกับการให้ความสำคัญกับข้อมูลรายละเอียดปลีกย่อย ทำให้เห็นว่่างานประวัติศาสตร์ของอาจารย์ขจรส่วนใหญ่เป็นงานที่อยู่ในรูปแบบบทความมากกว่าจะเป็นหนังสือที่มีเรื่องราวต่อเนื่อง อย่างไรก็ตามงานเขียนของท่านนั้น แม้จะมีรายละเอียดมากมาย แต่ก็มีข้อเสนอใหม่ๆ ที่ก่อให้เกิดการเคลื่อนไหวในวงวิชาการประวัติศาสตร์ทั้งในลักษณะตอบโต้และเห็นตาม เช่น การเสนอเรื่องราววงศ์ศรีธรรมโศกราช ว่าเป็นราชวงศ์แรกของไทย ซึ่งท่านได้ตั้งข้อสังเกตในเรื่องนี้ว่า ราชวงศ์นี้ตามที่ปรากฏในศิลาจารึกดงแม่นางเมืองเป็นราชวงศ์แรกของไทยหรือไม่ ด้วยการพิจารณาร่วมกับหลักฐานตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ตำนานพระบรมธาตุเมืองนครฯ และศิลาจารึกที่มีอยู่เดิมที่ปรากฏเรื่องราวราชวงศ์นี้เช่นกัน คือ ศิลาจารึกวัดหัวเวียง อำเภอไชยา (หลักที่ 24) ประกอบกัน แล้วเสนอเป็นแนวทฤษฎีที่ว่า ราชวงศ์ศรีธรรมโศกราชเป็นราชวงศ์ชาวไทย และมีถิ่นกำเนิดอยู่ที่กรุงละโว้ เป็นชาวไทยยวนที่อพยพลงมาจากแคว้นล้านนา เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในอาณาจักรสยาม ตั้งตัวขึ้นเป็นใหญ่ในกรุงละโว้ธานี แต่ยังคงขึ้นอยู่กับขอมภายใต้พระเจ้าสุริยวรมันที่ 1 (พ.ศ.1549-1593) ที่แผ่อาณาเข้ามาปกครองลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยา ต่อมาเมื่อถูกอิทธิพลการแผ่ขยายอำนาจของพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 บีบคั้นให้พระเจ้าศรีธรรมโศกราชต้องอพยพจากละโว้ลงไปแสวงหาที่พักพิงใหม่ทางปักษ์ใต้ ขณะที่เดินทางลงใต้ได้พบและทำสัตย์ปฏิญาณกับราชวงศ์อุทองได้แบ่งอาณาเขตปกครองซึ่งกันและกัน ส่วนสาเหตุที่ต้องอพยพลงใต้เนื่องจากมีความคับแค้นใจที่พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 เกณฑ์คนไทยไปสร้างปราสาท

พระขรรค์ โดยที่ท่านตีความคำว่า พวก Yavana ที่ถูกกวาดต้อนเป็นเชลยสร้าง นครธมที่ถูกพวกจามทำลาย ในจารึกพระขรรค์ชัยศรี ว่าคือพวกยวนโยนก ชาว ไทยที่ลพบุรี และยังมีหน้าที่ส่งส่วยน้ำไปยังกรุงกัมพูชาประจำ และอีกประการหนึ่ง คือ พระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ได้ส่งราชโอรสของตนมาปกครองเหนือพระเจ้าศรีธรรมมา โศกราชอีกด้วย ซึ่งจากลักษณะดังกล่าวทำให้เข้าใจว่าดินแดนหรือแคว้นแคว้นใน ภาคกลางและภาคใต้ของไทยอยู่ใต้อิทธิพลการปกครองและอารยธรรมความเจริญ ของชนชาติอื่นมาก่อน อาทิ ชาตินมอญ ขอม อินเดีย มลายู และมีราชวงศ์ของ คนไทย คือ ราชวงศ์ศรีธรรมโศกราช ซึ่งมีถิ่นกำเนิดในภาคกลางลุ่มน้ำเจ้าพระยา และอีกเรื่องหนึ่งคือการเสนอความเห็นเรื่อง “ไพร่ฟ้าข้าไท” โดยเฉพาะคำว่า “ไท” ว่ามีความหมายว่าทาส โดยอ้างคำของยอร์ช เซเดส์เป็นต้น

นอกจากนั้นยังอาจกล่าวได้ว่าท่านเป็นนักประวัติศาสตร์รุ่นแรกที่ทำให้ความ สนใจเกี่ยวกับประวัติศาสตร์นิพนธ์และความเป็นมาของการศึกษาประวัติศาสตร์ใน ประเทศไทย อันจะเห็นได้จากบทความเรื่อง “วิชาประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ ไทย” ซึ่งกล่าวถึงการศึกษาประวัติศาสตร์ในต่างประเทศและการศึกษา ประวัติศาสตร์ในประเทศไทยพร้อมทั้งได้เสนอความเห็นที่แสดงให้เห็นความสนใจ ของผู้เขียน โดยเฉพาะอย่างยิ่งประวัติศาสตร์บางช่วงเวลาที่ยังไม่อาจหาข้อสรุปได้ อย่างชัดเจน เช่น ประวัติศาสตร์ไทยก่อนหน้าสมัยสุโขทัย การอพยพของชนเชื้อชาติ ไทย และท่านยังมีความเห็นเกี่ยวกับความก้าวหน้าของการศึกษาประวัติศาสตร์ไทย ใน พ.ศ. 2507 ว่า “...นับแต่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพสิ้นพระชนม์ เมื่อ พ.ศ. 2487 เราไม่มีนักประวัติศาสตร์ที่ยิ่งใหญ่พอที่ใครๆจะเคารพเชื่อฟัง พระมติ ของพระองค์ในเรื่องเนื้อหาเมื่อมีอยู่อย่างไร เช่น เรื่องพ่อขุนรามคำแหง เลตังไป เมืองจีน เรื่องพระมหาจักรพรรดิถูกนำไปเป็นเชลยคราวศึกบุเรงนอง แม้แต่เรื่อง ประวัติศาสตร์ด้านสังคม เช่น ชุนนางผู้ใหญ่มิสิทธิในที่ดินมาก จำนวนไร่มากกว่า ชุนนางผู้น้อยจนเป็นเหตุให้การเมืองนำมาใช้เสียดลี “ระบบศักดินา” กัน...”

ในบทความเกี่ยวกับพงศาวดาร เช่น “ใครคือผู้แต่งราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยา” “พงศาวดารยุคอยุธยา” (2514) “พระราชพงศาวดารกรุงสยาม-ความเป็นมาและการจัดลำดับความสำคัญ” (2515) ก็ได้แสดงความเห็นเรื่องนี้เช่นกัน โดยได้ตั้งข้อสงสัย ขณะเดียวกันบทความอีกจำนวนหนึ่งก็สะท้อนให้เห็นถึงความรู้ลัทธิชาตินิยมของท่าน ในอันที่จะตอบคำถามให้ได้ว่าคนไทยมาจากไหน มีเทือกเขาเหล่านี้อย่างไร เช่น บทความเรื่อง “ชนชาติไทยเข้ามาตั้งรกรากในประเทศไทยสยามเมื่อใด” (2499) “ชนชาติไทยเริ่มมีอำนาจปกครองกันเองเมื่อใด” (2500) “การค้นหาดันตระกูลไทย” (2502) “ถิ่นกำเนิดและแนวอพยพของเผ่าไทย” (2514) บทความเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของท่าน ในการแสวงหาข้อเท็จจริงต่างๆ เพื่อตอบคำถามดังกล่าว ดังเช่นเมื่อเสนอบทความเรื่อง ถิ่นกำเนิดและแนวอพยพของเผ่าไทย ท่านกล่าวว่า “เรื่องนี้เท่ากับหยั่งน้ำลึก ผู้เขียนใช้เวลาร่วมสิบปีที่แสวงหาหลักฐาน และที่เขียนเสนอมานี้ ไม่ใช่เพราะได้หลักฐานบริบูรณ์แล้ว แต่เพราะถูกรังเร้าจากกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทยบางท่าน กระตุ้นเตือนให้เขียนขึ้นเสียที จึงจำใจต้องกระทำ”

บทความเรื่อง “การเสียดินแดนใน ร.ศ.111” ได้กล่าวถึงการเสียดินแดนแก่อังกฤษใน ร.ศ.111 หรือ 2435 บริเวณ 13 หัวเมืองทางทิศเหนือของอำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งเป็นการสร้างองค์ความรู้ใหม่นอกเหนือไปจากการรับรู้เรื่องวิกฤตการณ์ปากน้ำ ร.ศ. 112 ในสังคมไทยขณะนั้น

สำหรับ “ฐานันดรไพร่” ซึ่งเป็นงานชิ้นหนึ่งที่เป็นที่รู้จักอย่างแพร่หลายในวงวิชาการประวัติศาสตร์เกี่ยวกับความเป็นมาของไพร่ตั้งแต่ พ.ศ. 1884 จนถึงวาระสุดท้ายเมื่อ พ.ศ. 2459 รวมเวลา 575 ปี หรือเกือบ 6 ศตวรรษนั้น เดิมเป็นบทความในวารสารชุมนุมจุฬา พิมพ์เมื่อปี 2502 เป็นการกล่าวถึง “ไพร่” ในสังคมไทยโบราณที่อาจารย์ขจร ชี้ให้เห็นว่า แตกต่างจากคำว่า serf ในสังคม feudalism ของยุโรป กล่าวคือถ้าเทียบกันแล้ว ไพร่ไทยมีความเป็นอิสระมากกว่า serf ของยุโรป

และมองว่าศักดินาเป็นเรื่องของการกำหนดตำแหน่ง สิทธิ และหน้าที่ มิใช่เป็นเรื่องของกรรมสิทธิ์ในที่ดิน และเป็นความเห็นที่แตกต่างไปจากที่สมสมัย ศรีสุทธรพรรณ (จิตร ภูมิศักดิ์) ศึกษาไว้ในหนังสือเรื่อง “โฉมหน้าศักดินาไทย” พิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. 2500 ประกอบกับงานของอาจารย์จร สุขพานิช เล่มนี้พิมพ์เผยแพร่ภายหลังโฉมหน้าศักดินาไทย ทำให้ได้รับการพิจารณาว่าอาจารย์จร สุขพานิช เขียนขึ้นเพื่อโต้แย้งโฉมหน้าศักดินาไทยนั่นเอง งานเล่มนี้ยังถือเป็นก้าวแรกของการศึกษาประวัติศาสตร์สามัญชน ประวัติศาสตร์สังคม และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของอาจารย์จร สุขพานิช อีกด้วย แต่ในระยะแรกผลงานชิ้นดังกล่าวยังไม่ได้รับการยอมรับจากสังคมไทยเท่าใดนัก

จากหนังสือเรื่อง “ออกญาวิไชเยนทร์และการต่างประเทศในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์” อาจารย์จร สุขพานิชได้แสดงถึงวิธีการศึกษาค้นคว้าและหลักการที่จะวินิจฉัยออกความเห็นในทางประวัติศาสตร์ไว้อย่างน่าสนใจมาก ดังมีข้อความตอนหนึ่งว่า “...ผู้เขียนได้ใช้เวลาศึกษาชีวประวัติของพ่อลคอนหลายด้านด้วยกัน นอกจากหนังสือของบาทหลวงชาติต่างๆ ซึ่งใกล้ชิดรู้เห็นเหตุการณ์ของพ่อลคอนเป็นอันมาก ยังได้ใช้หลักฐานเอกสารของบริษัทค้าขายอังกฤษและฮอลันดาเข้าประกอบ แต่ส่วนสำคัญในการที่จะวินิจฉัยว่าออกญาวิไชเยนทร์ผู้นี้เป็นคนดีเลวอย่างไหน ผู้เขียนได้พิจารณาจากหนังสือของออกญาวิไชเยนทร์เขียนขึ้นเอง ประกอบกับเจตนาและผลงานที่เขาทำขึ้น รวมทั้งคำสั่งลับต่างๆ ซึ่งออกญาวิไชเยนทร์มอบให้กับบาทหลวงตาซาร์ด และคำสั่งลับของรัฐบาลฝรั่งเศสมีมาถึงนายพลผู้ควบคุมกองทหารฝรั่งเศสที่เมืองบางกอก ในข้ออ้างของออกญาวิไชเยนทร์ที่อ้างว่าเป็นรับสั่งของสมเด็จพระนารายณ์นั้นเสียดายอยู่น้อยหนึ่งที่เราไม่มีหลักฐานที่จะทราบกระแสพระราชดำริหรือพระราชโองการของสมเด็จพระนารายณ์ ด้วยเหตุนี้ถึงแม้ผู้เขียนจะใช้หลักฐานจากหลายด้านหลายมุมที่มีอยู่ แต่เอกสารสำคัญคือกระแสพระราชดำริของสมเด็จพระนารายณ์หาไม่ จึงจะเรียก

ว่าสมบูรณด้วยหลักฐานยังไม่ได้ เราจะมาถึงเหตุการณ์ในตอนหลังๆ ซึ่งออกญาวิไชยเณรอ้างพระบรมราชโองการ เช่น เรื่องให้ทูลขอกองทหารฝรั่งเศสเข้ามาประจำ ณ ป้อมบางกอก ซึ่งต่อมาได้เป็นเหตุสำคัญให้เกิดการปฏิวัติ เราเชื่อได้หรือไม่ว่าจะมีกระแสพระราชดำริให้ทูลขอกองทหารฝรั่งเศสจริง แต่เพื่อให้มาประจำอยู่ ณ เมืองสงขลาและเมืองมะริด แล้วใครเล่าที่ฟังประสงค์ให้กองทหารฝรั่งเศสมาประจำอยู่ ณ เมืองบางกอก ออกญาวิไชยเณรหรือที่มีความประสงค์เช่นนั้น หรือจะเป็นความประสงค์ของรัฐบาลฝรั่งเศสโดยเอกเทศแล้ว ออกญาวิไชยเณรจึงตกกระไดพลอยโจน เอาทหารฝรั่งเศสไว้เสริมสร้างบารมีและป้องกันชีวิตและผลประโยชน์ของตน การที่เราไม่มีเอกสารยืนยันกระแสพระราชดำรินี้เรื่องนี้ จึงจำต้องยอมรับว่าเราขาดเอกสารสำคัญไป การที่จะพิจารณาว่าใครเป็นผู้ชักศึกเข้าบ้านจึงต้องอาศัยจากเอกสารอื่นๆ ที่มีความสำคัญรองลงมา...”

ในคำนำของหนังสือเรื่อง “ข้อมูลจากอดีต” อาจารย์ขจร สุขพานิชได้กล่าวถึงความผิดพลาดของหนังสือประวัติศาสตร์ไทยเกี่ยวกับเรื่องปฐมกรรมพระยาละแวก และเรียกร้องให้มีการชำระสะสางให้ถูกต้องตรงกับหลักฐานข้อเท็จจริงไว้ดังนี้ “...ในการพิจารณาประวัติศาสตร์ไทยที่ปรากฏอยู่ในหนังสือพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาของเรานั้น มีอยู่เรื่องหนึ่งที่ผิดพลาดยิ่งใหญ่ เป็นจุดต่างของท่านผู้เขียนแต่ก่อนโดยเขียนไว้ไม่ตรงข้อเท็จจริง กล่าวคือเรื่อง “ปฐมกรรมพระยาละแวก” ในแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ตามหลักฐานข้อเท็จจริงที่ข้าพเจ้าได้แสดงไว้ในหนังสือนี้ พระยาละแวกมิได้ถูก “ปฐมกรรม” แต่พระองค์หนีไปได้ ไปพึ่งพักอยู่ที่นครเวียงจันทน์และสิ้นพระชนม์ ณ ที่นั่นตามกาลเวลาและอายุขัย ข้าพเจ้าไม่ทราบแน่ชัดว่าแต่ก่อนผู้แต่งเรื่องนี้ไว้ในพระราชพงศาวดารกรุงศรีอยุธยาเป็นผู้ใด มีความประสงค์อะไรที่นำเรื่องเท็จมาแต่งไว้ดังประหนึ่งเรื่องจริง และถึงแม้จะได้มีการ “ชำระ” เป็นทางราชการในรัชกาลที่หนึ่ง ที่สามและที่สี่ในสมัยรัตนโกสินทร์ เรื่องปฐมกรรมพระยาละแวกก็ยังลุลอดลุลอดตามาจนทุกวันนี้

มิได้มีการชำระให้ถูกต้องตรงกับหลักฐานข้อเท็จจริงจริง ในฐานะประชาชนคนไทยผู้หนึ่ง ข้าพเจ้าจึงขอลำคำขอโทษ และขอภัยแทนท่านแต่ก่อน ที่แต่งเรื่องเท็จให้เป็นเรื่องจริงไว้ในที่นี้ด้วย หวังว่าท่านนักศึกษาทั้งหลายจะได้ช่วยทดสอบหลักฐานที่ปรากฏอยู่ในหนังสือนี้ และช่วยกันร้องเรียนให้กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ ได้จัดทำตำราแบบเรียนให้ถูกต้องตรงกับหลักฐานข้อเท็จจริง เพื่อกุลบุตรธิดาชาวไทยจะได้รู้เรียนศึกษาในเรื่องที่ถูกต้องต่อไปด้วย...”

จากหนังสือชื่อ “ข้อมูลประวัติศาสตร์สมัยบางกอก” เรื่องอัศจรรย์ของขุนหลวงตาก (พิจารณาจากผลการรบที่เมืองพิษณุโลก พ.ศ. 2319) อาจารย์ขจร สุขพานิช ได้สถิติให้ความเป็นธรรมแก่สมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรีว่าทรงเป็นอัจฉริยะในการรบพุ่ง กอบกู้เอกราชของชาติคืนมาได้ และข้อบกพร่องของพระองค์ซึ่งในที่สุดถึงกับว่าราชการไม่ได้และไม่ทรงสามารถควบคุมคนอาศัยยโสพลอที่ทำให้การแผ่นดินของพระองค์เสียไป อาจารย์ขจรก็กล่าวถึงด้วยความเป็นธรรมเหมือนกัน ดังมีข้อความตอนหนึ่งดังนี้ “...อัศจรรย์ของขุนหลวงตากพิจารณาจากผลสงครามเมืองพิษณุโลก พ.ศ. 2319 ผลสงครามครั้งนั้นอะแซหุ่ญก็ถูกถอดจาก “หุ่ญก็” ถูกเนรเทศไปอยู่เมืองจักกาย (Sagingi) นี่เป็นหลักฐานที่พงศาวดารพม่าฉบับหอแก้วให้ไว้เองพระราชพงศาวดาร (ฉบับพระราชหัตถเลขา) ของเรากลับไปเขียนว่าพระเจ้าจึงกูจากพระราชทหารางวัลแก่อะแซหุ่ญก็และแม่ทัพนายกองเป็นการตอบแทนความดีความชอบทำไม่จึงเขียนข้อเท็จจริงตรงกันข้ามเสียเช่นนี้และผู้ชนะศึก “ปราบผู้ปราบทัพพิน” คือสมเด็จพระเจ้าตากสิน พระราชพงศาวดารของเรากลับไปให้ผู้อ่านเข้าใจเอาว่า พระองค์เริ่มจะเสียพระสติแต่ พ.ศ. 2319 ปีเสียเมืองพิษณุโลกนั้นแล้ว

สิ่งดีมีคุณประโยชน์ที่บรรพบุรุษของชาติได้สร้างไว้ เราก็จำต้องยกย่องสถิติให้ความเป็นธรรมแก่ท่าน สมเด็จพระเจ้ากรุงธนทรงเป็นอัจฉริยะในการรบพุ่ง ในส่วนอื่นท่านก็มีส่วนเสีย จนในที่สุดว่าราชการไม่ได้ และคนอาศัยยโสพลอทำให้

การแผ่นดินของพระองค์เสียไป กลับมาเป็นผู้เขียนพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี เช่นนี้ เราจะหาความเป็นธรรมได้จากไหน

ข้าพเจ้าเสนอเรื่องนี้ขึ้นมา ให้นักศึกษาทั้งหลายได้พิจารณา เพราะเราจะฟังพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรีไม่ได้ แม้แต่พระราชพงศาวดาร ฉบับพระราชหัตถเลขา ก็มีข้อความบางตอนตรงกันข้ามกับข้อเท็จจริง เช่นอะแซห่วน ก็โดนถอดกลับเขียนว่าอะแซห่วนก็ได้รับพระราชทานรางวัลเป็นต้น แต่เราไม่โทษท่านแต่ก่อนที่พยายามแก้ไขสิ่งบกพร่องในพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรีให้ดีขึ้น เพราะในเวลานั้น(คือในร. 4) เครื่องมือทดสอบยังไม่มีพอ พงศาวดารพม่าฉบับหลวงหรือฉบับหอแก้ว คนพม่าแต่มารับราชการอยู่ในรัฐบาลสยาม คือ อองเตียน และมองต่อแปลเป็นภาษาอังกฤษ ตามพระประสงค์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ เมื่อก่อน พ.ศ. 2460 คำแปลภาษาอังกฤษได้นำลงทยอยตีพิมพ์ในวารสารสยามสมาคม และใน ค.ศ. 1959 สยามสมาคมได้นำมารวมเป็นเล่มตีพิมพ์ใหม่เป็น 2 ภาค ยังมีจำหน่ายที่สยามสมาคมในขณะนี้ (แต่ก็มีเหลือไม่มากแล้ว) คำแปลพงศาวดารพม่าฉบับหอแก้วนี้ ใช้ทดสอบเรื่องราวที่ปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี และฉบับพระราชหัตถเลขาได้ดีทีเดียว

เรื่องของขุนหลวงตาก นักศึกษามากหลายยังคลงแคลงสงสัยในบางเรื่องจนปัจจุบัน การที่พระองค์ลี้ภัยกลับไปเกือบ 200 ปี ไม่ทำให้ความสนใจของคนรุ่นหลังคลายลง เป็นนิมิตว่าพระองค์ยังทรงเป็น HERO ของคนอีกเป็นอันมาก แท้จริงการที่พระองค์เกิดเป็นคนธรรมดา ไม่มีพวกพ้อง สร้างตัวขึ้นจากลำแข้งและยังช่วยกู้บ้านเมืองเช่นนี้ ใครๆ อ่านแล้วก็ย่อมยอมรับพระองค์เป็น HERO ของเขาอย่างสุดหัวใจ เพราะฉะนั้น คำถามคำถามแรกที่คนปัจจุบันยังสงสัยอยู่คือ พระองค์เป็นบ้าจริงหรือไม่ เพราะถ้าพระองค์เป็นบ้าจริง ทำไมจึงไม่ภ้ยให้ท่าน กลับนำท่านไปประหาร ผู้ถามถามออกมาจากจิตใจความนิยมพระองค์ท่านว่า ถ้าท่านเป็นบ้าจริงแล้วก็ไม่ควรถือโทษท่าน เราไม่มีภาษีต่ออยู่หรือว่า “อย่าถือคนบ้า อย่าว่าคนเมา”

การจะเอาปัญหาเกือบ 200 ปีมาถามคนรุ่นหลังเช่นนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่าไม่มีใครตอบได้ดอก แต่ก็มีแนวโน้มให้พิจารณาว่าในแผ่นดินขุนหลวงตาก พระองค์เองก็ให้ประหารชีวิตผู้คนมานักต่อนัก ส่วนมากก็เป็นผู้เหยาแยะในการสงคราม มีเรื่องประหารด้วยเหตุผลทางการเมือง คือ กรมหมื่นเทพพิพิธ เจ้านายองค์สุดท้ายของกรุงศรีอยุธยา ในพระราชพงศาวดารก่อนจะมีการชำระก็ไม่ได้ให้เหตุผลอะไรเลย บอกแต่ว่า “ให้สำเร็จโทษด้วยท่อนจันทน์ตามประเพณี” เมื่อขุนหลวงตากถูกพิจารณาพิพากษาโทษถึงขั้นประหาร พระองค์ยังอยู่ในผ้ากาสาวพัสตร์ เมื่อปริวรรตออกมาและถูกนำตัวไปสำเร็จโทษ มีพวกถูกประหารด้วยในครั้งนั้นคือพวกโจทก์ระบุมั่วในพระราชพงศาวดารมีจำนวนถึง 333 คน นี่ว่าตามฉบับบริติชมิวเซียมซึ่งยังไม่มีมีการชำระ

ในการพิจารณาว่า เมื่อขุนหลวงตากมีความผิดจริง ปกครองแผ่นดินให้ร้อนเป็นไฟ การแผ่นดินผันแปรไปต่างๆ เมื่อเกิดขบถมีผู้ยกกำลังมาล้อมพระราชวัง พระองค์ก็ทรงเวนคืนราชสมบัติให้แก่โดยดี แล้วออกบวชอยู่ที่วัดแจ้ง แต่พระองค์บวชอยู่ได้เพียง 24 วัน ก็เกิดรบพุ่งเป็นศึกกลางเมืองกันเสียแล้ว ไม่รอให้เจ้าพระยาจักรียกทัพกลับมาถึงกรุงเสียก่อนก็มี ชะตาชีวิตของพระองค์ดูจะคล้ายกรมหมื่นเทพพิพิธ คือจะอยู่ต่อไปก็รังแต่จะก่อความเดือดร้อนรบพุ่งกันไม่มีที่สิ้นสุด การที่รัฐบาลใหม่จะพิจารณาส่งพระองค์ให้ไปอยู่ห่างไกลจากพระนคร (ดังเช่นที่พวกฝรั่งจัดส่งนโปเลียน โบนาปาร์ตไปอยู่เกาะเฮลเนา ข้างฝั่งแอฟริกาตะวันตกอีก 33 ปีต่อมา โดยปล่อยให้พระองค์ดำเนินชีวิตห่างไกลความจอแจ และสิ้นพระชนม์ไปเองตามปกติวิสัย) จึงไม่มีโอกาสให้พิจารณาได้ ดังนั้นเพื่อขจัดปัญหาความยุ่งยากซึ่งอาจมีต่อไป และปัญหามากหลายทางด้านพม่าซึ่งจะมีมา รัฐบาลใหม่จึงต้องจัดการอย่างเด็ดขาดต่อพระองค์และไหนๆ พระองค์เองก็ทรงรับสั่งว่า “สิ้นบุญเราแล้ว” โดยไม่ฟังประสงค์จะลาบวชออกมารบพุ่ง

ในศึกกลางเมืองนั้น เราก็คควรยุติเรื่องราวของพระองค์ได้แล้วว่า พระองค์

ทรงยอม “ลีนบุญ” โดยคุณภาพ ไม่พึงประสงค์จะก่อกรรมทำเข็ญอีกต่อไป สิ่งใดที่มนุษย์ทำ ถ้าสิ่งนั้นมีคุณ เชื่อได้ว่าคนรุ่นหลังจะไม่ลืมพระองค์ท่าน ถ้าสิ่งนั้นมีมิติโทษ ท่านก็ได้รับผลกระทบทันตาเห็นอยู่แล้ว เพราะฉะนั้นปล่อยให้พระองค์สถิตอยู่ในสุขคติภพเถิด สัพเพ สัตตา อเวรา โหนตุ...”

ผลงานของอาจารย์ขจร สุขพานิช นับเป็นแบบอย่างอันดีของการศึกษาประวัติศาสตร์ด้วยการให้ความสำคัญกับหลักฐาน ซึ่งท่านตระหนักและย้ำเตือนให้ปรากฏในผลงานของท่านอยู่เสมอ ดังเช่นข้อความที่ว่า “...การจะชำระประวัติศาสตร์ให้ถูกต้องรัดกุมจำต้องแสวงหาหลักฐานมาตีแผ่ให้เห็น ไม่ใช่เขียนขึ้นลอยๆ ด้วยเหตุนี้การชำระประวัติศาสตร์ไทยจึงสำคัญที่หลักฐาน...”

ลักษณะเด่นที่สำคัญจากที่ได้กล่าวมาแล้วคือ การศึกษาด้วยการตั้งปัญหาเพื่อแสวงหาคำตอบ ดังเช่นเรื่องเมืองต่างๆ ใน “สมัยอยุธยา” ท่านได้ตั้งประเด็นปัญหาไว้ในเบื้องต้นเกี่ยวกับเชื้อสายของพระเจ้าอู่ทอง บทบาทของเมืองสุพรรณบุรี และเมืองลพบุรีในสมัยอยุธยา ความคล้ายคลึงและแตกต่างระหว่างพระพุทธรูปแบบอู่ทองและลพบุรี เป็นต้น วิธีการดังกล่าวนับเป็นแบบอย่างให้นักประวัติศาสตร์รุ่นหลังได้พบแนวทางที่จะตั้งคำถามทางประวัติศาสตร์เพิ่มมากขึ้น และที่สำคัญยิ่งอันนับเป็นคุณูปการที่อาจารย์ขจร สุขพานิช ได้มอบให้แก่วงการประวัติศาสตร์ไทยคือ แนวทางการใช้หลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษรที่ให้ความสำคัญต่อวิพากษ์วิธีทางประวัติศาสตร์ เพื่อประเมินความน่าเชื่อถือของหลักฐานด้วยการตั้งคำถามต่อข้อมูลในหลักฐาน และการใช้หลักฐานอย่างกว้างขวาง เพื่อนำมาศึกษาเปรียบเทียบซึ่งกันและกัน รวมทั้งการแสวงหาหลักฐานเพิ่มเติมโดยเฉพาะหลักฐานในท้องถิ่น ดังคำกล่าวที่ว่า “...การจะ identify ชื่อเมืองในสมัยโบราณว่า ควรจะตรงกับเมืองอะไรในปัจจุบัน พวกนักศึกษาชั้นศาสตราจารย์เขาทำกันมานานแล้ว คราวนี้เป็นสมัยของนักศึกษาธรรมดาเช่นพวกเราจะลองทำกันบ้าง ข้อสำคัญอยู่ที่ว่า หลักฐานหรือเหตุผลของเราดีพอที่จะนำเสนอต่อที่ประชุมในการสัมมนาวิชาประวัติศาสตร์

หรือไม่ ข้อนี้ความชัดเจนในวิชาภูมิศาสตร์ หรือความรู้ในเรื่องท้องถิ่นจะช่วยได้มากกว่าตำรับตำรา ไม่มีศาสตราจารย์คนใดจะรอบรู้เรื่องของท้องถิ่นดีเท่าความชัดเจนของบุคคลในท้องถิ่นนั้น...” เพื่อให้เรื่องราวที่ศึกษานั้นใกล้เคียงกับความจริงในอดีตมากที่สุด

แต่ความสามารถที่อาจารย์ขจร สุขพานิชจะใช้สร้างงานค้นคว้าสู่สาธารณชนในเวลาต่อมาไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการเขียนผลงานในภาษาไทยเท่านั้น การเขียนหนังสือทำให้ท่านสามารถถ่ายทอดข้อมูลความรู้ให้กับผู้อ่านของท่านได้อย่างละเอียดและชัดเจน และใช้ความสามารถด้านภาษาอังกฤษรวมถึงภาษาต่างประเทศด้วย ในการตีความหลักฐานจากภาษาอื่นๆ ดังที่คนรู้จักอาจารย์หลายคนเอ่ยถึง เมื่อเขียนหนังสือ ท่านก็ได้ใช้ความสามารถที่ฝึกฝนเอาเองนี้มาตั้งแต่วิทยาลัยอัสสัมชัญเป็นเครื่องมืออีกอย่างหนึ่งในการแสวงหาหลักฐานและบันทึกข้อมูล ซึ่งช่วยให้ผู้อ่านได้รับรู้ข้อเท็จจริงในอดีตเพิ่มขึ้นนอกเหนือไปการใช้เอกสารประวัติศาสตร์และมุมมองจากงานเขียนภาษาไทยแต่เพียงอย่างเดียว บทความภาษาอังกฤษที่ตีพิมพ์ในวารสารสยามสมาคม เป็นตัวอย่างที่ดีในเรื่องนี้

ผลงานของท่านได้มีการรวบรวมพิมพ์เป็นเล่มทั้งระหว่างที่ท่านมีชีวิตอยู่และถึงแก่กรรมแล้ว เช่น สำนักพิมพ์ก้าวหน้า เคล็ดไทย (เครือศึกษิตสยาม) สยามสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร องค์การค้าของคุรุสภา บริษัท ดันอ้อ 1999 จำกัด เป็นต้น และหนังสือบางเรื่องมีการขอพิมพ์แจกในงานศพ เช่น เรื่อง ฐานันดรไพร่

จากลักษณะของการเขียนและการวิพากษ์วิจารณ์งานของอาจารย์ขจร สุขพานิชดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นนักประวัติศาสตร์อันเจนจัดของท่านได้เป็นอย่างดีในฐานะผู้สนใจที่จะถ่ายทอดความรู้ให้กับนิสิต ผู้ค้นหาความจริงในประวัติศาสตร์ไทยหรือผู้ใฝ่ใจด้วยความกระตือรือร้นในการศึกษาเพื่อความจริง (truth) ในประวัติศาสตร์ไทย จากคำกล่าวของ ศาสตราจารย์ ดร.เดวิด เค.วียาจ

(David K. Wyatt) แห่งมหาวิทยาลัยคอร์เนล ในจดหมายแสดงความเสียใจต่อครอบครัวของอาจารย์ขจร สุขพานิช ลงวันที่ 16 มกราคม พ.ศ. 2521

นอกจากนี้ ความเป็นนักประวัติศาสตร์ที่ดีของท่านอีกประการหนึ่ง คือ ความถ่อมตน ไม่โอ้อวดความรู้ การไม่เชื่ออะไรง่ายๆ เห็นจากคำกล่าวที่ว่า “เราอ่านอะไรของใครจะวิเศษแค่ไหน อย่าไปเชื่อทั้งหมด ต้องทดสอบดูก่อน” และมีความใฝ่รู้ในการศึกษาค้นคว้า หนังสือของท่านแต่ละเล่มจะมีการสรุปสาระสำคัญไว้ข้างหน้าของเล่มหรือมีการขีดเส้นใต้สาระสำคัญอย่างเรียบร้อย และเขียนข้อสังเกตไว้ที่ขอบของหน้าหนังสือ เพื่อเก็บไว้เป็นข้อสรุปเพื่อต่อยอดในการอ่านครั้งต่อไป ซึ่งลักษณะดังกล่าวสะท้อนถึงความเป็นนักประวัติศาสตร์ของท่านอีกประการหนึ่ง

ประสบการณ์ สองทาง ที่โดดเด่น

ในระหว่างการเกิดสงครามอินโดจีนใน พ.ศ. 2483 อาจารย์ขจร สุขพานิช ได้มีบทบาทในการสมัครเข้าเป็นกองทัพนวหน้าในสงครามอินโดจีนร่วมกับเพื่อนๆ ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทำให้อาจารย์ได้มีโอกาสเดินทางไปยังพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย แต่เนื่องจากจำนวนของพลทหารนวหน้ามีเพียงพอแล้ว อาจารย์และเพื่อนๆ จึงเดินทางกลับ อย่างไรก็ตามประสบการณ์ในช่วงเวลานี้เชื่อว่าจะไร้คุณค่าอะไรเลยเสียทีเดียว จากการพบเห็นสภาพภูมิรัฐศาสตร์ของบ้านเมืองในท้องถิ่นนอกพื้นที่ส่วนกลาง ล้วนส่งผลต่อการสร้างสรรค์งานนิพนธ์ทางประวัติศาสตร์ของอาจารย์ในเวลาต่อมาอีกด้วย

ประสบการณ์โดดเด่นอีกประการหนึ่งคือ ภายหลังจากสงครามโลกครั้งที่ 2 สิ้นสุด อาจารย์ขจรได้เข้าไปช่วยกิจการค้าข้าวของสถานทูตสหรัฐอเมริกาที่เข้ามาร่วมมือทางเศรษฐกิจกับรัฐบาลไทยอยู่ระยะหนึ่ง กิจการการค้าข้าวดำเนินไปได้ดี จนกระทั่งจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เรียกตัวไปพบและขอให้ช่วยเหลือเรื่องระบบจัดการเกี่ยวกับการค้าข้าวของรัฐบาลไทยกับต่างประเทศในขณะนั้นด้วย

อาจารย์ขจร สุขพานิช เคยมีประสบการณ์การทำงานกับบริษัทอเมริกันแห่งหนึ่งใน พ.ศ. 2509 ชื่อ ฟิลโก้ คอร์เปอร์เรชั่น โดยเป็นบริษัทที่ทำงานเกี่ยวกับวิชาการด้วยการค้นคว้าเรื่องราวทางเศรษฐกิจ ภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์ สถาบันแห่งนี้ได้ผลิตหนังสือขึ้นมา 1 ชุด ชื่อ คู่มือประจำจังหวัดนครพนม ขนาด 4 หน้าที่มี 5 เล่ม ซึ่งท่านก็ได้เป็นหนึ่งในคณะทำงานรวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลด้วย (ปัจจุบันมีต้นฉบับเก็บรักษาไว้ที่สำนักงานวิทยทรัพยากร หอสมุดกลาง จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) ดังกล่าวถือเป็นเรื่องง่ายสำหรับอาจารย์ที่จะเข้าถึง

ข้อมูลและหลักฐานของท้องถิ่นเพราะอาจารย์เคยเดินทางมายังพื้นที่อีสานเหนือมาก่อนแล้วในทศวรรษ 2480 ซึ่งการทำหนังสือชุดนี้ ช่วยทำให้อาจารย์ขจร สุขพานิชเห็นแนวทางของการศึกษาเรื่องราวของท้องถิ่นในประเทศไทยมากขึ้น

อาจารย์ขจร สุขพานิช เป็นผู้สอนรายวิชาประวัติศาสตร์ไทยยุคต้นเชิงวิเคราะห์ไทยเริ่มประเทศและอยุธยา (ต่อมาได้เปลี่ยนเป็นชื่อ ศึกษาเชิงวิเคราะห์ประวัติศาสตร์ไทยยุคต้น) เป็นผู้บรรยายวิชาประวัติศาสตร์ในระดับปริญญาตรี-โท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม (ขณะนั้นคือ วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร และวิทยาลัยวิชาการศึกษา มหาสารคาม) ระหว่าง พ.ศ. 2499 – 2521 บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาฯ และบัณฑิตวิทยาลัย ศิลปากร เริ่มแรกนั้นท่านได้เป็นอาจารย์พิเศษระดับปริญญาตรีตั้งแต่ พ.ศ. 2499 และต่อมาภายหลังปี 2505 ก็ได้เป็นอาจารย์พิเศษสอนระดับปริญญาโทประจำวิชาประวัติศาสตร์ไทยดังกล่าวตลอดมา ท่านมักมาก่อนเวลาสอนนานๆ และกลับช้าๆ โดยได้ใช้เวลานี้สนทนากับลูกศิษย์เกี่ยวกับปัญหาในประวัติศาสตร์ไทยอยู่เสมอรวมถึงการเขียนจดหมาย “เชิงถกเถียงทางวิชาการและคติสอนใจ” ด้วยตัวหนังสือตัวเล็กๆ ให้แก่ลูกศิษย์หลายคน ซึ่งนับเป็นการสอนของท่านอีกรูปแบบหนึ่งนอกห้องเรียน

อาจารย์ขจร สุขพานิชได้ให้ความช่วยเหลือแก่นิสิตระดับปริญญาโททั้งในด้านความรู้และแหล่งค้นคว้า โดยเฉพาะได้อนุญาตให้ใช้หนังสือส่วนตัวของท่าน นอกจากนั้นท่านยังได้รับเป็นกรรมการควบคุมปริญญาโทพนธ์ระดับปริญญาโท สาขาวิชาประวัติศาสตร์ ของวิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร ทั้งในฐานะประธานและกรรมการควบคุมตั้งแต่ พ.ศ. 2509 เป็นต้นมา รวมทั้งสิ้นเป็นจำนวน 14 รายได้แก่

1. นโยบายการจัดการศึกษาของไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ของ วุฒิชัย มูลศิลป์ (พ.ศ. 2513)

2. ความสัมพันธ์ระหว่างไทย เขมร และญวนในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น
ของ ถนอม อานามวัฒน์ (พ.ศ. 2514)

3. บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ของ พลภู อังกินันท์ (พ.ศ. 2514)

4. บทบาทของประเทศไทยในการเข้าร่วมสงครามโลกครั้งที่หนึ่งและผลที่
ประเทศไทยได้รับ ของ สมพล ศิลปวุฒิ (พ.ศ. 2515)

5. การเจรจาและข้อตกลงระหว่างรัฐบาลสยามกับรัฐบาลอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมืองชายแดนลานนาไทยและพม่าสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ของ นคร พันธุ์รงค์ (พ.ศ. 2516)

6. การศึกษาภาคบังคับของไทยในระยะ 10 ปี ก่อน พ.ศ. 2475 ของ
จารุวรรณ ไวยเจตน์ (พ.ศ. 2516)

7. พระบรมราโชบายเกี่ยวกับปัญหาชาวจีนในพระราชอาณาเขตรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ของ พวงร้อย กล่อมเอียง (พ.ศ. 2516)

8. การเจรจาและข้อตกลงระหว่างไทยกับอังกฤษเกี่ยวกับหัวเมืองมาลายู
ในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวระหว่าง พ.ศ. 2443 ถึง พ.ศ.
2452 ของ กิ่งแก้ว นิคมขำ (พ.ศ. 2519)

9. ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศฝรั่งเศส ตั้งแต่ ร.ศ. 112
ถึง ร.ศ. 126 (ค.ศ. 1893 - 1907) ของ สุวิทย์ พักขาว (พ.ศ. 2518)

10. ความสัมพันธ์ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสสมัยอยุธยาในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ถึงรัชกาลสมเด็จพระเพทราชา (พ.ศ. 2199 - 2246) ของ พลับพลึง
มูลศิลป์ (พ.ศ. 2519)

11. ประเทศไทยกับปัญหาเมืองจันทบุรีและตราดที่ฝรั่งเศสยึดครอง
ระหว่างปี พ.ศ. 2436 - 2449 ของ สวรรค์ สุวรรณโชติ (พ.ศ. 2519)

12. บทบาทของไทยในสงครามโลกครั้งที่ 2 ของ ตรุณี บุญภิบาล

(พ.ศ. 2520)

13. การจัดการและบทบาทของตำรวจในมณฑลกรุงเทพฯ รัชสมัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ของ ทวีศักดิ์ สุภาษา (พ.ศ. 2520)

14. การปกครองมณฑลพิษณุโลกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ. 2437 - 2453 ของ ศิริวรรณ น้อยเมือง (พ.ศ. 2521)

ตอนที่ท่านถึงแก่กรรมก็ยังมีสืดยุในความควบคุม 3 คน ได้แก่ ดรณิ บุญภิบาล ทวีศักดิ์ สุภาษา และศิริวรรณ น้อยเมือง เมื่อใดที่นิสิตขัดสน ท่านก็ยังช่วยทุนอุดหนุนในการจัดพิมพ์ปริญญาบัตรอีกด้วยซึ่งลูกศิษย์ของท่านปัจจุบันได้มีตำแหน่งหน้าที่การงานที่เจริญก้าวหน้าในสังคมไทย ส่วนหนึ่งก็มาจากการยึดมั่นในคำสอนของท่านเป็นหลักในการดำรงชีวิตมาตลอดนั่นเอง โดยบุคคลเหล่านี้ต่อมาได้มีบทบาทในวงวิชาการประวัติศาสตร์ไทย และส่วนหนึ่งเคยรับราชการในตำแหน่งอาจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒด้วยตัวอย่างสำคัญๆ ได้แก่

วุฒิชัย มูลศิลป์ รองศาสตราจารย์ อดีตอาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ; ศึกษาเพิ่มเติม ณ สถาบันภาษา ปักกิ่ง สาธารณรัฐประชาชนจีน; Visiting Professor (ศาสตราจารย์อาคันตุกะ) มหาวิทยาลัยเทนรี เมืองนารา ประเทศญี่ปุ่น; ภาควิชาสังคมศาสตร์และการเมือง ราชบัณฑิตยสถาน สาขาวิชาประวัติศาสตร์ไทย; รองประธานกรรมการชำระประวัติศาสตร์ไทย กระทรวงวัฒนธรรม; อดีตนายกสมาคมประวัติศาสตร์ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี

ณรงค์ พ่วงพิศ รองศาสตราจารย์ อดีตอาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ณอม อานามวัฒน์ รองศาสตราจารย์ อดีตอาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ดร. ชาติชาย พณานานท์ รองศาสตราจารย์ อดีตอาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ; ผู้อำนวยการศูนย์วิจัยและพัฒนา วิทยาลัยราชพฤกษ์

สุวิทย์ อีรศาสตร์ ศาสตราจารย์ อดีตอาจารย์สาขาวิชาประวัติศาสตร์และโบราณคดี คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

นคร พันธุ์รงค์ รองศาสตราจารย์ อดีตอาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ พิษณุโลก (ปัจจุบันคือมหาวิทยาลัยนเรศวร)

ดร. พลัปลิง คงชนะ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อดีตอาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ; ผู้ทรงคุณวุฒิ กรมส่งเสริมการวิจัยวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม; คณะกรรมการวิชาการวัฒนธรรม รัฐสภา; กรรมการประจำคณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

สมโชติ อ๋องสกุล รองศาสตราจารย์ คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่; อาจารย์ดีเด่นแห่งชาติ สาขาสังคมศาสตร์ ประจำปี 2548

สุรัตน์ วรวงศ์รัตน์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ อดีตอาจารย์ประจำสาขาวิชาสังคมศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร; รักษาการผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิจัยและบริการ มหาวิทยาลัยเนชั่น; อาจารย์ประจำวิทยาลัยโยนก จังหวัดลำปาง

อีกทั้งยังมีลูกศิษย์คนสำคัญท่านอื่นๆ ที่รับราชการที่มหาวิทยาลัยต่างๆ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค เช่น รองศาสตราจารย์เสาวภา (ภาระพฤดิ) ไพทยวัฒน์ แห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา และผู้ช่วยศาสตราจารย์ชูสิทธิ์ ชูชาติ แห่งมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เป็นต้น

นอกจากนี้อาจารย์ขจร สุขพานิช ยังเป็นผู้บรรยายพิเศษตามสถาบันหลายแห่ง เช่น ที่สภาวิจัยแห่งชาติและเป็นผู้บุกเบิกการสอนวิชาประวัติศาสตร์ไทยและ

ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเชียงใหม่ที่มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ติดต่อกันหลายปี ทุกๆ ครั้งที่อาจารย์ขจร เดินทางไปสหรัฐอเมริกา และยุโรปก็มักจะไปชุดคู่ๆ คันคว่ำและนำเอกสารหลักฐานต่างๆ ซึ่งมีส่วนเอื้ออำนวยให้มีการ “สาวปม” ทางประวัติศาสตร์ไทยติดตัวกลับมาทุกครั้ง โดยเฉพาะเมื่อไปประชุมสัมมนานักประวัติศาสตร์ภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ที่ฮ่องกงและที่ย่างกุ้ง นับแต่ พ.ศ. 2503 รวม 5 ครั้ง ก็ได้นำเอกสารใหม่ๆ ติดตัวกลับมามอบให้คณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์แห่งชาติ ซึ่งขึ้นตรงต่อสำนักนายกรัฐมนตรี จากผลงานต่างๆ เหล่านี้ อาจารย์ขจร สุขพานิช จึงได้รับเลือกให้เป็นสมาชิกคณะกรรมการชำระประวัติศาสตร์แห่งชาติ เป็นผู้เรียบเรียงหนังสือประวัติศาสตร์ไทยให้กับหน่วยงานต่างๆ เป็นกรรมการที่พระยาอนุมานราชธน ตั้งความหวังไว้ว่า จะสามารถสร้างโฉมหน้าใหม่ของประวัติศาสตร์ชาติไทยอย่างสมบูรณ์แบบ ซึ่งเน้นการค้นคว้าและการทดสอบกับข้อมูลและหลักฐานต่างๆ ที่หามาได้เป็นหลักในการศึกษาวิเคราะห์ ต่อมาใน พ.ศ. 2514 อาจารย์ขจร สุขพานิช ได้รับพระราชทานปริญญาดุษฎีบัณฑิตกิตติมศักดิ์สาขาอักษรศาสตร์ จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เมื่ออายุครบ 60 ปี (5 รอบ) ในวันที่ 23 มีนาคม พ.ศ. 2516 ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นศาสตราจารย์พิเศษ คณะวิชามนุษยธรรมศึกษาและสังคมศาสตร์ โดยได้รับการเสนอแต่งตั้งจากวิทยาลัยวิชาการศึกษา (มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒในปัจจุบัน) ตามความในมาตรา 22 แห่งพระราชบัญญัติวิทยาลัยวิชาการศึกษา พ.ศ. 2497 ทั้งยังได้รับเลือกให้เป็นภาคีสมาชิกของราชบัณฑิตยสถานเมื่อ พ.ศ. 2520 อีกด้วย

บทบาทของอาจารย์ขจรยังมีอีกมาก ยกตัวอย่างเช่น การเข้าร่วมงานสัมมนาด้านประวัติศาสตร์ที่กรุงเทพฯ และต่างจังหวัดบ่อยครั้ง งานชิ้นสุดท้ายก็คือ การเป็นกรรมการที่ปรึกษาเรื่องการจัดการประชุมนักประวัติศาสตร์ในภาคพื้นเอเชียอาคเนย์ (IAHA) ซึ่งได้จัดให้มีขึ้นที่กรุงเทพฯ เมื่อเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2520 ร่วมกับนักประวัติศาสตร์คนสำคัญในขณะนั้น ได้แก่ ศาสตราจารย์ ดร.เพ็ญศรี ดูก

รวมทั้งได้เสนอบทความวิเคราะห์ต้นกำเนิดของชาติไทยอีกด้วย ด้วยความสำเร็จในชีวิตของอาจารย์ขจร ได้รับการยกย่องกันทั่วไปในหมู่นักวิชาการว่าเป็น “บรมครูทางประวัติศาสตร์ไทย” “ยักษ์ใหญ่ใจดีในแวดวงวิชาการประวัติศาสตร์ไทย” “เพชรน้ำหนึ่งในแวดวงนักประวัติศาสตร์” “ศาสตราจารย์พิเศษผู้สมควรได้รับการยกย่องในการวิจัยประวัติศาสตร์ไทย” “อาจารย์ขจร นักวิชาการรุ่นเก่าแต่ไม่หัวเก่า” ซึ่งเป็นผลจากการอุทิศตนให้กับการค้นคว้าและตีแผ่ข้อมูลในอดีตของชาติไทย ความไม่ย่อท้อที่จะถ่ายทอด “ทางสายใหม่” ให้กับศิษย์ รวมทั้งความใจกว้างที่จะยอมรับฟังข้อคิดเห็นและทฤษฎีใหม่ๆ

อาจารย์ขจร สุขพานิช เป็นที่ยอมรับในวงการของผู้ศึกษาและสนใจประวัติศาสตร์ไทย ทั้งภายในและนอกประเทศอย่างกว้างขวาง ผลงานของท่านแต่ละเรื่องได้ให้ความรู้และแนวคิดใหม่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ไทยเสมอ ซึ่งทำให้อรรถเจิดจ้าในประวัติศาสตร์ไทยกระจ่างชัด กว้างขวาง และลึกซึ้งขึ้น อันเป็นพื้นฐานของการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยต่อมา

การวางรากฐานการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยของท่านส่งผลให้เกิดการขยายตัวทางการศึกษาประวัติศาสตร์ในวงกว้าง เห็นได้จากใน พ.ศ. 2509 แผนกวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยธรรมศึกษาและสังคมศาสตร์ได้เปิดสอนหลักสูตรการศึกษามหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ (กศ.ม. ประวัติศาสตร์) ขึ้นเป็นครั้งแรก และใน พ.ศ. 2517 วิทยาลัยวิชาการศึกษาซึ่งได้รับการยกฐานะขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒต่อมา ได้มีประกาศของทบวงมหาวิทยาลัย เรื่องการแบ่งส่วนราชการในมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ฉบับ พ.ศ. 2518 คณะสังคมศาสตร์จึงได้ก่อตั้งขึ้น ในวันที่ 22 สิงหาคม พ.ศ. 2518 แผนกวิชาประวัติศาสตร์ซึ่งมีสถานะใหม่เป็นภาควิชาประวัติศาสตร์ได้เข้าสังกัดอยู่กับคณะสังคมศาสตร์นับแต่นั้นมา ได้เปิดหลักสูตรปริญญาตรีศิลปศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ.) วิชาเอกประวัติศาสตร์ โดยเริ่มมีนิสิตหลักสูตรศศ.บ. สาขาวิชาประวัติศาสตร์รุ่นแรกใน พ.ศ. 2519 หลักสูตร

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.) สาขาวิชาประวัติศาสตร์รุ่นแรกใน พ.ศ. 2531
ควบคู่กับ (กศ.ม. ประวัติศาสตร์) (ปัจจุบันได้ยกเลิกไปแล้ว) จนกระทั่งถึงปัจจุบัน

ปัจจุบันภาควิชาประวัติศาสตร์รับผิดชอบจัดการเรียนการสอนหลักสูตร
ศิลปศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ) วิชาเอกประวัติศาสตร์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม)
สาขาประวัติศาสตร์ วิชาโทประวัติศาสตร์และวิชาโทมคคเทศก์ ซึ่งเปิดกว้างต่อ
นิสิตทุกคณะ

พ่อพระบ้าน ขจรสุข แสนรัมย์

สำหรับชีวิตครอบครัวที่บ้านขจรสุข หุ่นหาเมฆ และบ้านรัมย์เย็น ลาดพร้าว นั้น อาจารย์ขจรได้สมรสกับคุณลัดดา ตันติเฉลิม เมื่อคราวอาจารย์ขจร สุขพานิชไปศึกษาและค้นคว้าต่อที่มหาวิทยาลัยฮาร์วาร์ด สหรัฐอเมริกา คุณลัดดา ได้เดินทางไปศึกษาต่อด้วยที่มหาวิทยาลัยบอสตัน แม้ว่าอาจารย์ขจร สุขพานิช จะไม่ได้รับราชการโดยตรง แต่ชอบที่จะให้ผู้ใกล้ชิดรับราชการเป็นอาจารย์ เพื่อ จะสามารถนำความรู้มาถ่ายทอดให้เด็กรุ่นหลังได้ นับว่าเป็นวิทยาทานที่แม่ตัว ศาสตราจารย์พิเศษ ขจร เอง ก็ไม่เคยละโอกาสแม้แต่ครั้งเดียว ที่จะเป็นตัวตั้งตัวตี ใน “ทาน” ประเภทนี้ ส่วนใหญ่แล้วศาสตราจารย์พิเศษ ขจร มักจะอุทิศเงินค่าสอน ให้สถาบันการศึกษาไปใช้จัดหาอุปกรณ์การเรียน รวมทั้งไม่เคยลังเลที่จะให้ ความช่วยเหลือแก่ศิษย์ทุกคนในยามขาดแคลน ถึงแม้เวลานอน ท่านก็ยังนอนกับ หนังสือ เนื่องจากท่านรักหนังสือมาก ในห้องนอนยังจัดเป็นสัดส่วน คือ ส่วนสำหรับ วางที่นอน และส่วนที่ใช้วางหนังสือ

อาจารย์ขจรไม่ขับรถ เวลาเดินทางไปตามที่ต่างๆ มักจะมีคนขับรถให้อยู่ เสมอๆ อาจารย์มีวิถีการดำรงชีวิตที่สมถะมาก ไม่ต้องการเรียกรับของเกียติยศใดๆ ทั้งสิ้น ยามมาสอนไม่ต้องการห้องพักที่สวยงาม ไม่ต้องมีขนม อาหาร หรือเครื่องดื่ม มาบริการระหว่างนั่งรอสอน ขอเพียงมีแต่น้ำเปล่า 1 แก้วกับหนังสือ 1 เล่ม เท่านั้น ท่านมีความเป็นกลางในการตีความทางประวัติศาสตร์และการดำรงชีวิตประจำวัน เสมือนหนึ่งผู้ปิดทองหลังพระ ซึ่งลักษณะเด่นประการนี้ส่งผลต่อลูกศิษย์ของท่าน ด้วยเช่นกัน ซึ่งสะท้อนให้เห็นได้จากคำพูดของลูกศิษย์ท่านหนึ่งของอาจารย์ในคราว ค้นพบต้นฉบับงานเขียนเรื่องคำบรรยายประวัติศาสตร์ไทยที่ว่า “...อย่างไรก็ตาม

ขอเรียนว่า ได้พยายามรักษาด้านฉบับเดิมที่มีลักษณะเป็นการบรรยายไว้มากที่สุด และขอออกตัวก่อนว่า แม้ข้าพเจ้าจะได้รับความเมตตาจากศาสตราจารย์ขจร สุขพานิช เป็นอย่างยิ่ง ที่ท่านพยายามถ่ายทอดความรู้ทางประวัติศาสตร์ไทยให้ แต่ความรู้ของข้าพเจ้ายังมีเพียงน้อยนิดเท่านั้นเมื่อเปรียบเทียบกับท่าน และที่แก้ไขเพิ่มเติมในครั้งนี้ก็ไม่ใช่เพื่อนำตัวไปเปรียบเทียบกับท่านแต่ประการใด เป็นแต่เพียงสำนึกในพระคุณของท่านเท่านั้น ดังนั้น ถ้าจะมีข้อความใดผิดพลาดหรือบกพร่อง จึงขอรับผิดขอแต่เพียงผู้เดียว และถ้าจะมีความดีในการดำเนินการครั้งนี้ ขออุทิศความดีนั้นแก่ดวงวิญญาณของศาสตราจารย์ขจร สุขพานิช ให้บรรลุถึงซึ่งความสงบสุขตลอดไป...” จากคำพูดที่คัดมาดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการถ่อมตนของลูกศิษย์ผู้นี้ของอาจารย์ขจร ได้เป็นอย่างดี และเป็นการทำงานวิชาการเพื่อบูชาพระคุณครู และเพื่อวงการประวัติศาสตร์อย่างแท้จริง

อาจารย์ขจร สุขพานิช มีบุตรธิดาด้วยกัน 4 คนคือ

1. นายอภิรักษ์ สุขพานิช(ประกอบอาชีพอิสระส่วนตัว)

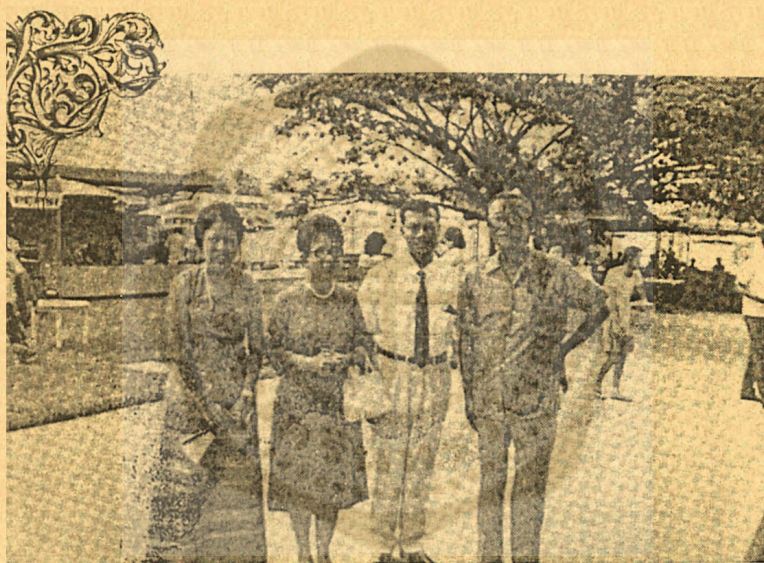
2. รองศาสตราจารย์ ดร. ธัญยธรรม/กมล สุขพานิช – ชันทรปราบ (ปัจจุบันเป็นอาจารย์ประจำหลักสูตรปริญญาเอกของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต)

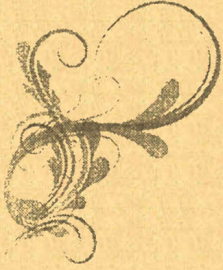
3. อาจารย์ธาวิต สุขพานิช (อดีตอาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์)

4. นายสิทธิกร สุขพานิช (ประกอบอาชีพอิสระส่วนตัว)

งานอดิเรกยามว่างจากภารกิจหลักทางวิชาการของอาจารย์ขจร สุขพานิช คือ กีฬาฟุตบอล และชอบอ่านนวนิยายชุดกำลังภายในของจีนเรื่องต่างๆ เช่น อ๋วยเสียวป้อ รวมถึงชอบนัดแนะคนรู้จัก เพื่อนสนิทมิตรสหาย มารับประทานอาหารที่บ้านเป็นนิจ เพื่อเพิ่มอรรถรสในวงสนทนา และมักจะมีการตั้งวงเสวนาวิชาการถกเถียงเกี่ยวกับประเด็นปัญหาประวัติศาสตร์และโบราณคดีไทยอยู่เสมอๆ

อาจารย์จร สุขพานิช เป็น “ยักษ์ใหญ่ 4 พ” ในสายตาและความรู้สึกนึกคิดของลูกๆ คือ ท่านมีบทบาทเป็นทั้งพระ พ่อ เพื่อน และพี่เลี้ยง เป็นแบบอย่างความมุ่งมั่นในการสร้างเนื้อสร้างตัวด้วยความขยันขันแข็ง จากบ้านเช่าหลังโรงพัก ถนนนเรศ สู่บ้านตรอกพิกุล บ้านजरสุข และบ้านร่มเย็นท่านสอนให้รักเพื่อนมนุษย์ เพื่อนบ้าน มีจิตสาธารณะต่อคนรอบข้าง ไม่ถือตัวและมีความเป็นกันเองกับลูกศิษย์ รับฟังความคิดเห็นของคนต่างรุ่น มีความอดทนต่อความลำบากโดยเฉพาะการเดินทางไกลไปสอนตามต่างจังหวัด อีกทั้งท่านพยายามปลูกฝังนิสัยรักการอ่าน ให้แก่ลูกๆ ทุกคนอยู่เสมอ โดยให้ลูกของท่านคอยหยิบหนังสือที่ท่านต้องการใช้มาให้ในยามที่ต้องการใช้อย่างรวดเร็วโดยเฉพาะในตอนให้ลูกศิษย์มาเรียนหนังสือที่บ้าน ทำให้ลูกๆ ได้รู้จักซื้อหนังสือใหม่ๆ แปลกๆ อย่างไม่รู้ตัว และจะบังคับและชักชวนให้ลูกไปห้องสมุดสำคัญๆ ในกรุงเทพฯ และไปฟังท่านบรรยายตามสถานที่ต่างๆ อยู่บ่อยครั้ง ซึ่งถือเป็นการเรียนรู้ตามแหล่งเรียนรู้นอกบ้าน และท่านยังปลูกฝังนิสัยการอดออมเงิน สอนให้รู้จักประหยัดมัธยัสถ์ โดยให้ลูกๆ นำเงินไปฝากที่ธนาคารไทยทนุใกล้ๆ บ้านแถบถนนพัฒนาพงศ์เป็นประจำตามแต่โอกาสจะเอื้ออำนวย แม้กระทั่งเมื่อเวลาท่านเดินทางไปทัศนศึกษาตามแหล่งโบราณคดีและสถานที่เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาติไทยในต่างจังหวัด ท่านมักจะให้ลูกๆ ติดสอยห้อยตามไปด้วยเสมอ เพื่อปลูกฝังความช่างสังเกต ช่างเรียนรู้ และช่างจดจำให้แก่ลูกทุกคนการสอนให้ลูกๆ รู้จักถิ่นกำเนิดของบรรพบุรุษ สอนให้รักและเคารพบรรพบุรุษแห่งตระกูล “สุขพานิช” ที่ช่วยให้มีที่อยู่ที่ดี มีอาชีพดีๆ ทำมาจนทุกวันนี้ โดยพาลูกๆ เดินทางไปเยี่ยมบ้านเดิมที่อำเภอหนองแคอยู่บ่อยครั้ง ท่านทำงานเป็นร่มโพธิ์ร่มไทรแก่พระคุณ และความร่มเย็นเป็นหลักยึดเหนี่ยวให้ลูกๆ ได้เคารพบูชาจนจบจนวาระสุดท้ายของชีวิต และลูกๆ ทุกคนต่างก็มีความรักและความทรงจำดีๆ เกี่ยวกับ “คุณพ่อจร” อย่างมากจนยากที่จะลบเลือนได้

แสงสิ้นแล้ว แหล่งชุมทอง ส่องมวลชน

ครึ่งหลังของชีวิตอาจารย์ขจร สุขพานิช ได้เริ่มมีอาการของโรคหัวใจโต และพยายามให้ลูกศิษย์ลูกหามาเรียนที่บ้านแทน เพราะท่านมีปัญหาเรื่องสุขภาพ ประจำตัว แต่ท่านก็ยังสนใจออกภาคสนามเดินทางไปสำรวจแหล่งประวัติศาสตร์ต่างๆ เช่น สำรวจเจดีย์ยุทธหัตถีที่จังหวัดกาญจนบุรี เมื่อ พ.ศ. 2515 รวมถึงการบรรยายและพานิสิตไปทัศนศึกษาตามแหล่งโบราณคดีต่างๆ ทั่วประเทศกับ นักวิชาการคนสำคัญของเมืองไทย ได้แก่ อาจารย์ธนิต อยู่โพธิ์ อาจารย์ประเสริฐ ณ นคร หม่อมเจ้าสุภัทดิศ ดิศกุล อาจารย์มานิต วัลลิโภดม อาจารย์ชิน อยู่ดี และ อาจารย์ประกิต บัวบุญชัย รวมถึงได้สนใจเข้าร่วมการสัมมนาวิชาการเสมอมา ที่สำคัญ คือ ร่วมเป็นกรรมการจัดการประชุมนักประวัติศาสตร์แห่งเอเชีย ครั้งที่ 7 ระหว่างวันที่ 22 – 26 สิงหาคม พ.ศ. 2520 ครั้งสุดท้ายท่านกำลังเตรียมไปบรรยาย ผลงานวิชาการเรื่อง “ราชวงศ์ศรีธรรมโศกราช” ในการสัมมนาที่วิทยาลัยครู นครศรีธรรมราช วันที่ 25 – 28 มกราคม พ.ศ. 2521 และยังคงงานสอนวิชา ประวัติศาสตร์ทักซิณแก่นักศึกษาปริญญาโทของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัยอยู่เมื่อถึงแก่กรรมในปลายวันศุกร์ที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2521 เวลา ประมาณ 15.00 น. ด้วยโรคหัวใจวาย ในขณะที่พักผ่อนหลับปกติในยามป่วย สิริรวม อายุได้ 64 ปี 7 เดือน ลูกๆ ได้เก็บร่างของท่านไว้ที่บ้านนานถึง 3 เดือน มีหลวงพ่อบัญญานันท์ภิกขุมาเป็นประธานในงานสวดพระอภิธรรมทุกๆ 7 วัน (เคยพบปะกับอาจารย์ขจรเมื่อตอนอยู่ที่สหรัฐอเมริกา) ก่อนที่จะมีการพระราชทานเพลิงศพ

เมื่อวันที่ 29 เมษายน ปีเดียวกัน ที่วัดมกุฏกษัตริยาราม ซึ่งเป็นวัดที่ท่าน รวมถึง พี่ชายและน้องชายของท่านเคยบวชเรียนอยู่ระยะหนึ่ง นับได้ว่า ญาติมิตร ลูกศิษย์ และผู้คนในวงการประวัติศาสตร์ไทยได้สูญเสียท่านผู้ประสิทธิประสาทวิชา ผู้เป็นที่ปรึกษา และผู้มีคุณูปการไปอย่างกะทันหันก่อนเวลาอันควร

คำกล่าวของท่านที่ว่า “ขอให้มีความสุขภาพดี” ในงานเลี้ยงฉลองตำแหน่งทางวิชาการศาสตราจารย์พิเศษและอายุครบ 5 รอบของท่านในตอนสายของวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2516 จนกระทั่งถึงตอนบ่ายของวันที่ 4 มกราคม พ.ศ. 2521 ถือได้ว่าเป็น “สุขภาพดี” ที่สั้นมาก คือกินระยะเวลาเพียง 4 ปีเศษเท่านั้นเอง

ลูกๆ ทุกคนของอาจารย์ขจร สุขพานิช ตั้งความหวังไว้ว่าทุกวันนี้คุณพ่อคงจะอยู่กับหนังสือ และห้องสมุดอันเป็นที่รักของท่านอย่างสุขสงบบนสรวงสวรรค์ คุณพ่อจะเป็นบรรณารักษ์ของห้องสมุด เป็นพ่อพระ เป็น “HERO” และเป็น “DADDY SWEETHEART” ในดวงใจของลูกๆ ทุกคนตลอดมาและตลอดไป

สถิติไว้ ซึ่งผลงาน ครองใจชน

ชีวิตการเป็นครูสอนประวัติศาสตร์ของอาจารย์ขจร สุขพานิช อยู่ในช่วง 30 ปีสุดท้ายของชีวิต แต่ชีวิตของการเป็นนักเรียนไฝหาความรู้ทางประวัติศาสตร์นั้นเริ่มก่อนหน้านั้นนานแล้ว แม้เมื่ออายุครบ 60 ปีแล้ว ก็ไม่เคยย่อท้อที่จะเรียนรู้เพิ่มเติมให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น ครั้นเมื่อบรรลุนั้นแล้ว อาจารย์ขจรก็ไม่เคยหยุดยั้งที่จะถ่ายทอดทางสว่างสายใหม่ให้แก่บรรดาสานุศิษย์ทั้งหลายเพื่อจะได้เป็นพลังสนับสนุนที่แข็งแกร่งในการเปิดกรุมหาสมบัติทางปัญญาอันสำคัญเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ของชาติไทยซึ่งถือเป็นกิจวัตรประจำเสมอๆ ในตลอดระยะเวลากว่า 30 ปีที่อาจารย์ขจร สุขพานิช เป็นทั้ง “นักเรียน” และ “ครู” ทั้งเรียนและสอนประวัติศาสตร์ควบคู่กันตลอดมานั้น ท่านได้สะสมและสั่งซื้อหนังสือต่างๆ เป็นจำนวนมาก เพื่อใช้ทั้งในการเรียนการสอน โดยเปิดโอกาสให้ลูกศิษย์รุ่นต่างๆ เยี่ยมชมและยืมหนังสือในห้องสมุดส่วนตัวของท่านใช้ประกอบการศึกษาค้นคว้า ศึกษา และทดสอบกันได้เสมอ เนื่องจากตำราของภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (ขณะนั้นเรียกว่าแผนกวิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยธรรมศึกษาและสังคมศาสตร์ วิทยาลัยวิชาการศึกษา) ยังขาดแคลนอยู่ตั้งแต่ในระยะเริ่มแรก อาจารย์ขจร สุขพานิช ก็ได้ช่วยเสาะหาและเพิ่มเติมให้โดยการบริจาคเงินค่าสอนของท่าน เพื่อภาควิชาประวัติศาสตร์จะได้มีหนังสือที่จำเป็น จนสามารถจัดตั้งเป็นห้องสมุดของภาควิชาฯ ได้ดังในปัจจุบัน (ขณะนั้นรองศาสตราจารย์สาคร ช่วยประสิทธิ์ เป็นหัวหน้าภาควิชาฯ) เมื่อใดที่ท่านทราบถึงความประสงค์ที่จะจัดหาเครื่องมือเครื่องใช้ที่จะเป็นประโยชน์ทางวิชาการ ท่านก็จะช่วยเหลือในทันที เช่น การจัดหาเครื่องพิมพ์ดีดไว้เพื่อประโยชน์ของอาจารย์

และนิสิตของภาควิชาประวัติศาสตร์และการเชิญผู้ทรงคุณวุฒิมาให้ความรู้แก่นิสิต นักศึกษาในโอกาสต่างๆ ซึ่งเกี่ยวข้องกับขอบข่ายของวิชาที่เรียน เช่น ศาสตราจารย์ ดร.เดวิด เค.วีย์อาจ และคุณติเรก กุลสิริสวัสดิ์ เป็นต้น

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุจิตรา วุฒิสถียร ลูกศิษย์คนหนึ่งของท่านได้กล่าวว่า นอกจากการบริจาคหนังสือให้แก่ภาควิชาแล้ว อาจารย์ขจร สุขพานิชยังได้บริจาคและซื้อหนังสือจำนวนหนึ่งด้วยทุนส่วนตัวเพื่อมอบให้กับห้องสมุดของสยามสมาคมด้วย เนื่องจากสถานที่แห่งนี้ท่านเคยมาบรรยายและให้ความรู้แก่ลูกศิษย์ลูกหาหลายครั้ง ทางห้องสมุดได้มีการตั้งชื่อมุมที่จัดวางหนังสือกลุ่มนั้นว่า มุมขจร สุขพานิช หรือห้องขจร สุขพานิช เช่นเดียวกับที่หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตรด้วย

การส่งเสริมงานด้านวิชาการของท่านในสาขาวิชาประวัติศาสตร์ได้ดำเนินเรื่อยไปโดยท่านได้เริ่มโครงการจัดพิมพ์ตำราประวัติศาสตร์ของภาควิชาประวัติศาสตร์ ซึ่งได้เริ่มงานตั้งแต่เดือนกุมภาพันธ์ 2518 หนังสือเล่มแรกคือบทความของท่านที่มีชื่อว่า ข้อมูลประวัติศาสตร์: สมัยบางกอก และยังมีผลงานอื่นๆ ตามมา เช่น มังรายศาสตร์ พงศาวดารกรุงศรีอยุธยาฉบับวัน วลีต พ.ศ. 2182 รวมถึงการนำงานวิจัยและปริญญาานิพนธ์ของอาจารย์และนิสิตบางเล่มที่มีความสำคัญมาพิมพ์เผยแพร่ด้วย นับได้ว่าเป็นการอนุเคราะห์ทางด้านการศึกษาค้นคว้าแก่บรรดาผู้สนใจประวัติศาสตร์ไทยทั้งหลาย ก่อนหน้าที่ท่านจะถึงแก่กรรมไม่นานท่านยังได้เสนอแนวคิดฯ ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ น่าจะได้ศึกษาค้นคว้าและเขียนตำราประวัติศาสตร์ให้เป็นที่ยอมรับยกย่องให้เป็น “ประวัติศาสตร์ฉบับประสานมิตร” ดังที่ชาวอังกฤษเขามี “ประวัติศาสตร์ฉบับเคมบริดจ์” เป็นต้น ข้อเสนอแนะของท่านคงจะเป็นสิ่งกระตุ้นให้อาจารย์ของภาควิชาฯ พยายามดำเนินการให้เป็นผลสำเร็จตามความมุ่งหวังของท่านต่อไป

เนื่องจากภาควิชาประวัติศาสตร์ได้ดำเนินการออก “วารสารประวัติศาสตร์”

ซึ่งเป็นวารสารราย 4 เดือน (ปัจจุบันออกปีละฉบับ) เมื่อต้น พ.ศ. 2519 ท่านก็ได้เป็นที่ปรึกษา และได้เสนอบทความและบทวิจารณ์ให้ตีพิมพ์อยู่เสมอ เช่น บทวิจารณ์หนังสือ “The Ship of Sulaiman” ของ John O,Kane และ “The Short History of the Kings of Siam” ของ Van Vliet เป็นต้น พร้อมทั้งอุทิศทุนปัจจัยในการพิมพ์เมื่อขาดแคลนอีกด้วย

ความสนใจในการแสวงหาตำราของท่านได้ขยายไปยังหอสมุดกลางมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร (หมายถึงบริเวณหอสมุดหลังแรก ระหว่าง พ.ศ. 2498 - 2505 (ปัจจุบันเป็นที่ทำการสโมสรนิสิต)) โดยท่านได้ช่วยแนะนำในการจัดซื้อ สุดท้ายท่านได้ทำพินัยกรรมมอบหนังสือทั้งหมด ซึ่งท่านได้รวบรวมซื้อหามาโดยหักจากบัญชีธนาคารส่วนตัวของท่านและสะสมมาเป็นเวลาหลายสิบปีจากร้านหนังสือสำคัญๆ ที่สั่งตรงมาจากต่างประเทศ ทั้งหนังสือใหม่และหนังสือที่เป็นสมบัติเก่าของคนในตระกูลสำคัญในยุโรปให้ เป็นหนังสือที่หายากมีอายุเก่าแก่สูงด้วยคุณค่าและราคาอันมีค่ายิ่งให้หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตรทั้งหมด เพราะท่านกล่าวว่า “ถ้าเอาไว้ ลูกๆ ก็ได้ใช้เท่านั้น แต่ถ้ามอบให้ประสานมิตรก็จะเป็นประโยชน์มากต่อนิสิตและคนทั่วไปที่สนใจด้วย” อีกประการหนึ่งลูกๆ ของท่านก็เห็นว่ามันเป็นสิ่งของที่มีค่าเกินไปสำหรับพวกเขา ควรมอบให้เป็นสมบัติทางวิชาการแก่นุชนรุ่นหลังดีกว่า หนังสือเหล่านี้เสมือนเป็นสิ่งแทนตัวของท่าน เป็นมรดกที่มอบให้วงการประวัติศาสตร์ไทยซึ่งได้รับการดูแลโดยอาจารย์วุฒิชัย มุลศิลป์ ซึ่งเป็นหนึ่งในลูกศิษย์ของท่าน ซึ่งอาจารย์วุฒิชัยได้ให้บริษัทยาทำความสะอาดหนังสือที่บ้านร่มเย็นบรรจุหีบห่ออย่างเรียบร้อย ก่อนส่งต่อให้สำนักหอสมุดกลางต่อไป

ปัจจุบันงานวรรณกรรมทางประวัติศาสตร์ในห้องศ.ขจร สุขพานิช มีหลากหลายประเภท เช่น เรื่องราวของไทย ภูมิภาคเอเชีย และภูมิภาคต่างๆ ทั่วโลกทั้งที่เป็นภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ โดยทางสำนักหอสมุดกลาง ได้จัดแบ่งเป็น

หมวดหมู่ในห้องจัดเก็บเฉพาะ โดยแยกชนิดและความสำคัญของเอกสารทั้งหนังสือ บทความ รูปภาพ จดหมายที่เขียนถึงลูกศิษย์ ฝัณฑ์กรรมการมอบหนังสือให้ หอสมุดฯ และเอกสารประเภทอื่นๆ ไว้ เพื่อเป็นแหล่งสนับสนุนและส่งเสริมการศึกษาค้นคว้าด้านประวัติศาสตร์แก่คนรุ่นหลังสืบไป และเพื่อเป็นวิทยาทานให้บรรดานิสิตนักศึกษาใช้ค้นคว้าเป็นประโยชน์ได้กว้างขวางยิ่งขึ้นและทวงมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒยังได้รับพระกรุณาธิคุณจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในพิธีเสด็จเปิดห้องขจร สุขพานิช เป็นการส่วนพระองค์อย่างเป็นทางการอีกด้วยในวันเสาร์ที่ 28 ตุลาคม 2521 (ขณะนั้นหอสมุดกลางตั้งอยู่ในอาคารเชื่อมต่อกับอาคารหลังแรก บริเวณริมสระมรกตซึ่งปัจจุบันเป็นที่ทำการของสำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา) ต่อมาเมื่อได้มีการสร้างตึกสำนักหอสมุดกลางหลังปัจจุบัน 7 ชั้นในบริเวณใกล้เคียงกันแล้วเสร็จสมบูรณ์ ในราว พ.ศ. 2532 มหาวิทยาลัยฯ จึงได้ทำเรื่องขอพระราชทานพระนามาภิไธย “สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ” อนุญาตจารึกเป็นชื่ออาคารและได้มีการย้ายห้องขจร สุขพานิช มาด้วยโดยมหาวิทยาลัยฯ ได้ตั้งชื่อเพิ่มโดยมีตำแหน่งทางวิชาการนำหน้าว่า “ห้อง ศ.ขจร สุขพานิช” ตั้งอยู่บริเวณชั้น 6 ในสำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒปัจจุบันเพื่อเป็นอนุสรณ์ในคุณูปการของท่าน

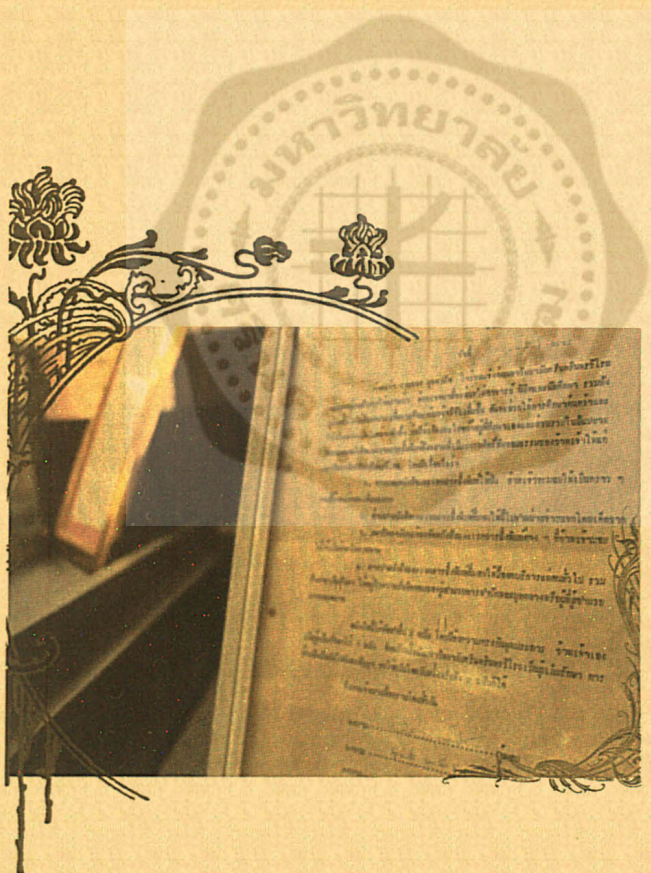
ต่อมาองค์การคำของคุรุสภาได้รวบรวมผลงานส่วนใหญ่ของอาจารย์ขจร สุขพานิชมาจัดพิมพ์จำหน่ายเป็นหนังสือชุดความรู้ทั่วไป ชุดที่ 16 รวม 4 เล่ม ได้แก่ เรื่อง ข้อมูลประวัติศาสตร์ไทยสมัยก่อนสุโขทัย, ข้อมูลประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย, ยุทธราชธานี และอยุธยาดี โดยมอบผลประโยชน์ส่วนหนึ่งบำรุงรักษาห้องศ.ขจร สุขพานิช สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

เมื่ออาจารย์ขจร สุขพานิชได้จากไปโดยทิ้งมรดกอันล้ำค่าทางประวัติศาสตร์ไว้ให้อนุชนรุ่นหลังอันเปรียบเสมือนขุมทองแห่งความรู้ทางประวัติศาสตร์ไทยที่พร้อมจะเปิดให้ “ขุด” และใช้ตลอดเวลาไม่ว่าจะเป็นศิษย์ หรือผู้สนใจประวัติศาสตร์

ไทยทั้งที่คุ้นเคยและไม่คุ้นเคยกันมาก่อน บรรดานักวิชาการหัวก้าวหน้ารุ่นใหม่ นำโดย ดร. ชัยอนันต์ สมุทวณิช ท่านผู้หญิง ผู้ช่วยศาสตราจารย์วรุณยุพา สนิทวงศ์ฯ และ กรรมการบริหารของสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย จึงได้อุทิศการปาฐกถา ที่สมาคมฯ จัดขึ้นตลอดปี 2521 ให้เป็นการน้อมรำลึกถึงอาจารย์ขจร นอกจากนี้ ทางสมาคมฯ ยังได้ร่วมมือกับคณาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัย ศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร จัดทำหนังสืออนุสรณ์เพื่อแจกในงานพระราชทานเพลิงศพให้อาจารย์ขจร ด้วยคือ หนังสืออนุสรณ์ศาสตราจารย์ขจร สุขพานิช และ หนังสืองานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์พิเศษ ขจร สุขพานิช

สุดท้ายนี้อาจกล่าวได้ว่า ผลงานชีวิตของอาจารย์ขจร สุขพานิช ในการ “เปิดกรุ” มหาสมบัติทางประวัติศาสตร์ของชาติไทยเกิดขึ้นมาจากหยาดเหงื่อ แรงงานของสามัญชนผู้เป็นทายาทของ “ฐานันดรไพร่” ธรรมดาๆ คนหนึ่ง เท่านั้น และอาจารย์ขจร ก็ได้ตั้งความหวังไว้ว่าบรรดาลูกศิษย์ทั้งหลายทั้งปวงจะ สืบทอดเจตนารมณ์และช่วยกันวางรากฐานในการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยโฉมใหม่ต่อไป ให้สมกับครั้งหนึ่งที่ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ได้รับคำชื่นชมจาก ศาสตราจารย์ ดร.เดวิด เค.วียาจา ว่าเป็นแหล่งศึกษาประวัติศาสตร์ ที่ดีที่สุดในประเทศไทยเพราะนอกจากมีการสอนที่ดีแล้ว ยังมีสิ่งพิมพ์ทางวิชาการ ทั้งหนังสือ และวารสารเป็นของตนเอง

จะเห็นได้ว่าอาจารย์ขจร สุขพานิชได้บำเพ็ญตนเป็นตัวอย่างที่เยี่ยมยอดของครูในด้านการเสาะแสวงหา ส่งเสริม และสนับสนุนความรู้ในสาขาวิชาประวัติศาสตร์ เพื่อความสว่างแห่งปัญญาเหนือสิ่งอื่นใด ปัจจุบันท่านถือเป็นปูชนียบุคคลท่านหนึ่งของภาควิชาฯ ซึ่งพระคุณนี้จะยังคงจารึกอยู่ในความทรงจำของอาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ทั้งรุ่นน้องและรุ่นศิษย์ พร้อมด้วยความตั้งใจที่จะดำเนินตามตลอดไป

อนุสรณ์ ให้ระลึก ถึงวันวาน

“ที่ดินบ้านตรอกพิกุลสารใต้” “ที่ดินบ้านขอยราชครู” และ “ที่ดินบ้านทุ่งมหาเมฆ” อันเป็นมรดกของอาจารย์ขจร สุขพานิช ที่มอบให้เป็นมรดกแก่ลูกๆ ที่เสมือนหนึ่งเป็นคำสอนของท่านที่คอยเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวในใจลูกๆ ตลอดไป “ถ้าไม่ขัดสนจริงๆ พ่อขอเถอะ อย่าขายทรัพย์สินที่เป็นกองมรดกของพ่อแม่เก็บไว้ให้ลูกหลานได้ใช้ต่อไปในภายหน้า” คำพูดนี้ยังก้องกังวานอยู่ในใจของลูกๆ ทุกคน นอกเหนือจากจากคำพูดที่เกี่ยวข้องกับหนังสือส่วนตัวของท่านที่เก็บไว้ในห้องใต้ดินของท่านที่บ้านสุทนต์.ขจร สุขพานิช หอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตรที่ว่า “ถ้าเอาไว้ ลูกๆ ก็ได้ใช้เท่านั้น แต่ถ้ามอบให้ประสานมิตรก็จะเป็นประโยชน์มากต่ออนาคตและคนทั่วไปที่สนใจด้วย”

นอกจากที่ดินปลูกบ้านและห้องศ.ขจร สุขพานิช แล้วยังมีอนุสรณ์อันควรระลึกถึงอาจารย์ขจร สุขพานิช และตระกูล “สุขพานิช” อีกแห่งหนึ่งคือ ถนนสุขพานิช ซึ่งทุกวันนี้หากเดินทางไปยังตัวอำเภอเมืองหนองแค จังหวัดสระบุรี จะพบถนนสายสำคัญริมคลองระพีพัฒน์ทั้ง 6 สาย มีชื่อว่า “ถนนสุขพานิช” ทั้งหมด ถนนนี้ทางราชการตั้งชื่อขึ้นเพื่อเป็นเกียรติแก่ตระกูล “สุขพานิช” และอุทิศให้แก่ขุนรักษาสัมบัติ ผู้ซึ่งบริจาคที่ดินและไร่ส่วนตัวเพื่อสร้างที่ว่าการอำเภอเมืองหนองแค(หลังเก่า) และสถานีตำรวจฯ ประจำอำเภอ รวมถึงเพื่อเป็นแหล่งที่พำนักอาศัยให้แก่เครือญาติตระกูล “สุขพานิช” เพื่อให้ได้ตั้งรกรากประกอบสัมมาอาชีพ เลี้ยงตนต่อมาตราบจนถึงปัจจุบัน ในประเด็นนี้ได้สะท้อนให้เห็นประวัติความเป็นมา และการขยายตัวทางการค้าของชาวไทยเชื้อสายจีนตระกูล “สุขพานิช” โดยเฉพาะกิจการโรงงานทำเส้นบะหมี่ในเขตอำเภอหนองแค จังหวัดสระบุรี

ในอีกแง่มุมหนึ่ง ต่อมาบริเวณนี้ได้มีการตัดถนนเพื่อให้การคมนาคมขนส่งระหว่างชุมชนเป็นไปอย่างสะดวกมากขึ้น ซึ่งนอกจากจะเป็นอนุสรณ์ให้คนรุ่นหลังระลึกถึงปราชญ์แห่งประวัติศาสตร์ไทยผู้นี้แล้ว ยังเป็นอนุสรณ์แห่งความหลังของบ้าน “สุขพานิช” ที่พ่อแม่พี่น้องเคยผ่านร้อนผ่านหนาวมาด้วยกัน ณ ชุมชนแห่งนี้ และเป็นกระจุกสะท้อนส่องอดีตว่ากว่าชีวิตของทายาทแห่งฐานันดรไพร่จะขจรไกลมาถึงขนาดนี้ได้ผ่านประสบการณ์ที่โหดร้าย

ปัจจุบันประวัติของอาจารย์ขจร สุขพานิช ผู้เคยสร้างงานอันมีคุณค่าก็มีได้เป็นที่รับรู้กันนัก (ยังไม่แน่ว่าแม้แต่ชื่อของอาจารย์เองก็ดูเหมือนจะเลือนลางไปไม่น้อยเลย) นอกจากเรื่องราวบางส่วนของอาจารย์ที่ศาสตราจารย์พิเศษ ทองต่อ กล้วยไม้ ณ ออยุธยา นำมาเขียนไว้ในหนังสือประวัติครูไทย พ.ศ. 2522 ซึ่งรวบรวมจัดพิมพ์เป็นเล่มโดยองค์การคำครุสภา บทวิเคราะห์ของอาจารย์สมเกียรติ วันทะนะ ในสังคมศาสตร์วิภาษวิธีกับประวัติย่อของอาจารย์ที่ตีพิมพ์ในหนังสือ อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพทั้ง 2 เล่ม และหนังสือวรรณกรรมทางประวัติศาสตร์ในห้องขจร : บรรณานุกรม รวบรวมโดยสำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร ใน พ.ศ. 2521 แล้ว ก็ดูเหมือนว่าจะมิได้มีประวัติของอาจารย์ขจรปรากฏที่ไหนอีกจนถึง พ.ศ. 2556 โดยนักวิชาการจากสมาคมประวัติศาสตร์ฯ และผลงานในวารสารประวัติศาสตร์ ของคณาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒเนื่องในวาระ 100 ปีแห่งชาตกาล ของศาสตราจารย์พิเศษ ขจร สุขพานิช

ประวัติโดยสมบูรณ์ของศาสตราจารย์พิเศษ ขจร สุขพานิช จึงยังต้องการการสืบค้นซึ่งต้องใช้เวลา จากที่กล่าวมาตั้งแต่เพียงเรื่องราวโดยสังเขปของอาจารย์เท่าที่คณะทำงานจะร้อยรัดถักทอจากข้อความที่ผู้รู้จักเขียนถึงอาจารย์ และที่อาจารย์เขียนถึงงานของตัวเอง

บันทึกท้ายเรื่อง

ขอให้เราร่วมกันตั้งความหวังว่า ห้อง(หอสมุด)ขจร สุขพานิชแห่งนี้ จักมีคุณค่าในอนาคต ไม่น้อยไปกว่าห้องสมุดชั้นนำอื่นๆ ในประเทศไทย ดังเช่นที่สำนักหอสมุดแห่งชาติ มีห้องวิจิตรวาทการ และห้องพระยาอนุมานราชธน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มีห้องรอง ศยามานนท์ ที่ตึกคณะอักษรศาสตร์(เก่า) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มีห้องชาญวิทย์ เกษตรศิริ ที่สำนักหอสมุดปรีดี พนมยงค์และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มีห้อง ศ.ขจร สุขพานิช ที่สำนักหอสมุดกลางฯ

ในอดีตหอสมุดวชิรญาณมีความหมายในทางความเป็นเลิศ เพราะได้บุคคลอย่างสมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพและพระยาอนุมานราชธนมาสานต่อฉันใด ห้อง (หอสมุด) ศ.ขจร สุขพานิช ก็ต้องมีอนุชนมาสานต่อไปไม่น้อยหน้าไปกว่าที่รองศาสตราจารย์วุฒิชัย มูลศิลป์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ณรงค์ชัยรัตน์ (อดีตผู้อำนวยการ สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ) เริ่มไว้ด้วยเช่นกัน

หวังว่าอนุชนชาวประวัติศาสตร์ลูกเถาแดงและอนุชนแห่งวงการประวัติศาสตร์ไทยจะมาร่วมกันปลูกให้ห้อง(หอสมุด)แห่งนี้มีคุณค่า เป็นดังแหล่งชุมทองของประวัติศาสตร์ไทยที่ส่องสว่างสืบเนื่องในอนาคตสืบไป เฉกเช่นที่อาจารย์ขจร สุขพานิช เป็นแหล่งชุมทองที่ให้ลูกศิษย์ดัดดวงไปใช้ในการการศึกษาประวัติศาสตร์มาก่อนหน้านี้แล้วและช่วยกันส่งเสริมให้ประวัติศาสตร์เป็นรากฐานแห่งพลังสร้างสังคม ด้วยชีวิตและผลงานที่ขจรไกล

ขอให้ปณิธานที่ว่านี้ จงสัมฤทธิ์ด้วยเทอญ

ครอบร่อยปี ศาสตราจารย์ คิษย์น้อมนบ
 ขจร ไกล จัดเจนจบ ที่พบเห็น
 สุข ศรีสม สร้างอดีต อันเคยเป็น
 พานิช เน้น แหล่งชุมทอง ส่องมวลชน

ที่มาของข้อมูล ที่ใช้ประมวลและเรียบเรียงบทสารคดีวิดิทัศน์ และสูจิบัตรนิทรรศการประวัติและผลงานฯ

ขจร สุขพานิช. (2518). ข้อมูลประวัติศาสตร์สมัยบางกอก. กรุงเทพฯ:

ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร.

_____. (2523). ข้อมูลประวัติศาสตร์ : สมัยอยุธยา. กรุงเทพฯ: สมาคม
สังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย.

_____. (2521). คำบรรยายประวัติศาสตร์ไทย พ.ศ.1600-2310.

กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร.

_____. (2542). ฐานันดรไพร่. กรุงเทพฯ: ดันอ้อ 1999.

_____. (2545ก). ข้อมูลประวัติศาสตร์สมัยก่อนสุโขทัย. กรุงเทพฯ:
องค์การคำของครูสภา.

_____. (2545ข). ข้อมูลประวัติศาสตร์สมัยสุโขทัย. กรุงเทพฯ: องค์การคำ
ของครูสภา.

_____. (2545ค). อยุธยาคดี. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: องค์การคำของ
ครูสภา.

_____. (2545ง). อยุธยาราชธานี. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: องค์การคำ
ของครูสภา.

งานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์พิเศษ ขจร สุขพานิช. (2521).

กรุงเทพฯ: ศรีอนันต์.

ปาน ฟังสุจิต (รวบรวม). (2535, มกราคม-พฤษภาคม). รายชื่อบทความทั้งหมด
ที่ลงพิมพ์ในวารสารประวัติศาสตร์ ตั้งแต่ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 ถึงปีที่ 6 ฉบับที่
3. วารสารประวัติศาสตร์. 6(3). 22-34.

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. สำนักหอสมุดกลาง. (2532). กาลแก้ว.

กรุงเทพฯ: ม.ป.พ. (ที่ระลึกในพิธีเปิดอาคารสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ 6 พฤศจิกายน 2532.).

วุฒิชัย มูลศิลป์. (2556ก). ศาสตราจารย์พิเศษ ขจร สุขพานิช กับฐานันดรไพร่.
ใน ฐานันดรไพร่. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพฯ: ภาควิชาประวัติศาสตร์
คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

_____. (2556ข). ศาสตราจารย์พิเศษ ขจร สุขพานิช : นักประวัติศาสตร์
ผู้ค้นหาความจริง. วารสารประวัติศาสตร์ 2556 ฉบับพิเศษ 100 ปี
ชาตกาล ศาสตราจารย์พิเศษ ขจร สุขพานิช.

วรุณยุพา สนิทวงศ์ ณ อยุธยา; และ วุฒิชัย มูลศิลป์, บรรณาธิการ. (2521).

อนุสรณ์ศาสตราจารย์ขจร สุขพานิช. กรุงเทพฯ: ภาควิชา
ประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร.

ศิรินันท์ บุญศิริ. (2555 – 2556). 100 ปี ชาตกาล ศาสตราจารย์พิเศษขจร
สุขพานิช. ใน วารสารสมาคมประวัติศาสตร์ฯ. หน้า 100 – 109.
(34 – 35). กรุงเทพฯ: สามลดา.

สาคร ช่วยประสิทธิ์. (2555). รื้ออดีตเพื่อเข้าใจปัจจุบัน. กรุงเทพฯ: กองทุน
หนังสือประเทืองปัญญา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.

วารสารประวัติศาสตร์ ฉบับ 2520 -2521 ฉบับอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ
ศาสตราจารย์พิเศษ ขจร สุขพานิช

วารสารประวัติศาสตร์ พ.ศ. 2553 - 2554 ฉบับพิเศษ 50 ปี เอกประวัติศาสตร์
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

ประวัติของจิตร ภูมิศักดิ์ จากนิตยสารศิลปวัฒนธรรม ฉบับเดือนกันยายน 2545 –
เดือนตุลาคม 2545

หนังสือวรรณกรรมทางประวัติศาสตร์ในห้องขจร : บรรณานุกรม. (2521).

กรุงเทพฯ: สำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร.

ประวัติสำนักหอสมุดกลาง มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เข้าถึงได้จาก
<http://lib.swu.ac.th>

ประวัติห้องขจร สุขพานิช เข้าถึงได้จาก <http://lib.swu.ac.th>

ขจร สุขพานิช เข้าถึงได้จาก <http://th.wikipedia.org>

ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เข้าถึง
ได้จาก <http://history.soc.swu.ac.th>

ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ เข้าถึง
ได้จาก <http://th.wikipedia.org>

บทความย่อปริญาณิพนธ์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
ประสานมิตร รวบรวมโดย วุฒิชัย มูลศิลป์

ราชกิจจานุเบกษา ฉบับพิเศษ หน้า 5 เล่ม 90 ตอนที่ 91 เรื่องแต่งตั้ง
ศาสตราจารย์พิเศษ วันที่ 10 พฤษภาคม 2516

สัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์ณรงค์ พ่วงพิศ. 9 กรกฎาคม 2556. ทางโทรศัพท์

สัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์ถนอม อานามวัฒน์. 9 กรกฎาคม 2556. ทาง
โทรศัพท์

สัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์วุฒิชัย มูลศิลป์. 10 สิงหาคม 2556. ทางโทรศัพท์

สัมภาษณ์ ผู้ช่วยศาสตราจารย์สุจิตรา วุฒิสถียร. 12 กันยายน 2556. ทาง
โทรศัพท์

สัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์ ดร. ธีญธรณ์/กมล สุขพานิช-ชั้นทปราบ.

14 สิงหาคม 2556. ทีมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต

สัมภาษณ์ รองศาสตราจารย์สาคร ช่วยประสิทธิ์. 5 กันยายน 2556. ที่

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

คำบอกเล่าของ รองศาสตราจารย์ ดร. ชาคิต ชุ่มวัฒนธรรม

คำบอกเล่าของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พลัปลึง คงชนะ

คำบอกเล่าของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์นงนารถ ชัยรัตน์

คำบอกเล่าของ ผู้ช่วยศาสตราจารย์เกษร เจริญรักษ์

คำบอกเล่าของ นายวีรพล สารรัตน์ (ผู้อำนวยการเชี่ยวชาญพิเศษ โรงเรียน

ปทุมพิทยาคม จังหวัดอุบลราชธานี) (กศ.บ. ประวัติศาสตร์) มหาวิทยาลัย

ศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม พ.ศ. 2518

คำสั่งคณะกรรมการ
ที่ ๒๕๐ /255๕

เรื่อง แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานโครงการเสวนาวิชาการประวัติศาสตร์
100 ปี ชาตกาล ศาสตราจารย์พิเศษ จจร สุทธาภิข

เพื่อให้การดำเนินงานโครงการเสวนาวิชาการประวัติศาสตร์ : 100 ปี ชาตกาล ศาสตราจารย์
พิเศษ จจร สุทธาภิข ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อย

อาศัยอำนาจตามความในมาตรา 19 และมาตรา 22 แห่งพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัย
ศรีนครินทรวิโรฒ พ.ศ.25๕1 และคำสั่งมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ที่ 3411/255๕ ลงวันที่ 10
ตุลาคม พ.ศ.2554 เรื่อง การมอบอำนาจของอธิการบดีให้ปฏิบัติราชการแทน จึงขอแต่งตั้งให้ผู้มี
รายชื่อต่อไปนี้ เป็นคณะกรรมการ

1. คณะกรรมการอำนวยการ

คณะกรรมการอำนวยการ (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ชลวิทย์ เจียรจิตต์)	ที่ปรึกษา
รองศาสตราจารย์ ดร.อัญชวรรณ์/กมล สุทธาภิข-ชันทรปราบ	ที่ปรึกษา
รองศาสตราจารย์ถาวร ชวืประสิทธิ์	ที่ปรึกษา
รองศาสตราจารย์อุทัยชัย มูลศิลป์	ที่ปรึกษา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พลภัทรา คณณะ	ที่ปรึกษา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์นงนารถ ชัยรัตน์	ที่ปรึกษา
หัวหน้าภาควิชาประวัติศาสตร์ (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ลาวัณย์ ภิเดชพงศ์)	ประธานกรรมการ
นายกสมาคมประวัติศาสตร์ในประเทศไทย (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.สุภาวศุภาสยานบรมวงษา)	ประธานกรรมการร่วม
(อาจารย์ปรีดา ศรีทอง)	กรรมการ
คณาจารย์ภาควิชาประวัติศาสตร์	กรรมการ
คณะกรรมการสมาคมประวัติศาสตร์ในประเทศไทย (ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.สุภาวศุภาสยานบรมวงษา)	กรรมการ
นิติศาสตร์บัณฑิตศึกษา ภาควิชาประวัติศาสตร์	กรรมการ
(นายอเนกพงศ์ สารรัตน์ ว่าที่ร้อยตรีวิมลพร (พิเศษศิริ))	กรรมการ
นิติศาสตร์บัณฑิตศึกษา ภาควิชาประวัติศาสตร์	กรรมการ
(นายบุญธรรม ปุ่มฉนวนวิวัฒน์ นางสาวปานชีวา นงคณภักดิ์ นายเอกภัทร์ เชิดธรรมธะ)	กรรมการและเลขานุการ
เลขานุการภาควิชาประวัติศาสตร์ (อาจารย์ปิยะนาถ อังควาณิชกุล)	กรรมการและเลขานุการ
นางสาวบุญธรรม สว่างคง	กรรมการและเลขานุการ
นายณัฐพล อิศรางกูร ณ อยุธยา	กรรมการและเลขานุการ
หน้าที่ วางแผน ให้คำปรึกษา และให้การสนับสนุน รวมทั้งข้อเสนอแนะในการจัดกิจกรรมต่างๆ	

2. คณะกรรมการฝ่ายวิชาการ

อาจารย์พรพรรณ โปร่งจิตต์	ประธานกรรมการ
อาจารย์ปิยะนาถ อังควาณิชกุล	กรรมการ
นิติศาสตร์บัณฑิตศึกษา ภาควิชาประวัติศาสตร์	
(ว่าที่ร้อยตรีวิมลพร (พิเศษศิริ))	กรรมการและเลขานุการ

หน้าที่ วางแผน ร่างคำกล่าวรายงาน คำกล่าวเปิดงาน ดำเนินการให้กิจกรรมดำเนินไปตามกำหนดการและ
เป็นพิธีกรรมกำหนดการของงาน

3. คณะกรรมการฝ่ายสถานที่และฝ่ายโสตทัศนูปกรณ์และถ่ายภาพ

อาจารย์โคม ไกรปรณ์	ประธานกรรมการ
อาจารย์กานต์ ศรีนารา	กรรมการ
นายกฤษณะ แก้วสายโอบ	กรรมการ
นายสุรพงศ์ ทรงเดช	กรรมการ
นิสิตรระดับบัณฑิตศึกษา (นายเวิร์ด หินอ่อน)	กรรมการ
นิสิตรระดับปริญญาตรี ภาควิชาประวัติศาสตร์	กรรมการ
(นายอภิชา สัตยาณี นายจักรพันธ์ ชุมรรคา นายศิวพล โกศลศิริเศรษฐ์ นายอัศนี บัณฑิตกานดา นางสาววรรณิณี ศิริธนากุล นางสาววรรณภาญ์ เรืองศิษฐ์ นางสาวญาณพันธ์ วัชรวิไลรัตน์ นางสาวรณัญญา ญูจรรณ นายพรธ ธงเรืองโรตนา นายอิทธิกร โสภะสิทธิ์ นายภัทรวิธ นิยมแก้ว นายวิรัช ปุณณารักษ์ นายจิรวิทย์ ธนากรวงศ์) นายณัฐพล อิศรางกูร ณ อยุธยา	กรรมการและเลขานุการ
หน้าที่ วางแผน จัดเตรียม ตกแต่งสถานที่ ทั้งบริเวณจัดกิจกรรม และสถานที่จัดพิธีกรรม จัดเตรียมบอร์ด สถานที่เลี้ยงอาหารกลางวัน และประสานงานกับฝ่ายต่างๆ รวมทั้งดูแลโสตทัศนูปกรณ์ เครื่องเสียง บันทึก วิดีโอ บันทึกภาพในการจัดงาน	

4. คณะกรรมการฝ่ายลงทะเบียน

อาจารย์นิยนาถ อังควาณิกุล	ประธานกรรมการ
อาจารย์ศุทธิภากร ศิริรามภค	กรรมการ
อาจารย์กานต์ ศรีนารา	กรรมการ
นิสิตรระดับปริญญาตรี ภาควิชาประวัติศาสตร์	กรรมการ
(นางสาวอนัญญา สุทธิอารีกุล นางสาวไฉฉวีรัตน์ มีแก้ว นางสาวกัญญา อุดมปัญญากุล นางสาวณัฐพร สิทธิสัมพันธ์ นางสาวศุภวรรณ นามสง นางสาวกฤษณา ไกลดากาล) นางสาวเบญจวรรณ สว่างคง	กรรมการและเลขานุการ
หน้าที่ รับลงทะเบียน ดูแลการแจกเอกสาร และประสานงานกับฝ่ายต่างๆ	

5. คณะกรรมการฝ่ายจัดหาเอกสาร

อาจารย์กานต์ ศรีนารา	ประธานกรรมการ
นายกษณภคประวัติศาสตร์ในพระราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนฯ	ประธานกรรมการร่วม
(อาจารย์ปัทมา ศรีทอง)	
เลขานุการสมาคมประวัติศาสตร์ในพระราชูปถัมภ์ สมเด็จพระเทพรัตนฯ	กรรมการ
(นางสาววิมลวิทย์ จามสันติกุล)	
นิสิตรระดับบัณฑิตศึกษา ภาควิชาประวัติศาสตร์	กรรมการ
(นายธัญพงศ์ สารรัตน์ ว่าที่ร้อยตรีวรวิทย์ วิเศษศิริ)	
นิสิตรระดับปริญญาตรี ภาควิชาประวัติศาสตร์	กรรมการ
(นายบุญชนก ปุณณณวิวัฒน์ นางสาวปานธิรา มงคลอภิไธย นายเอกภัทร์ เจริญธรรม)	
นางสาวเบญจวรรณ สว่างคง	กรรมการและเลขานุการ

หน้าที่ จัดทำเอกสาร จัดเตรียมเอกสารพร้อมถุงบรรจุ และประสานงานกับฝ่ายต่างๆ

6. คณะกรรมการฝ่ายประชาสัมพันธ์

อาจารย์ณัฐภา ชีวะประเสริฐ	ประธานกรรมการ
อาจารย์กานต์ ศรีนาภา	กรรมการ
อาจารย์โสม ไกรประณี	กรรมการ
นิสิตระดับบัณฑิตศึกษา ภาควิชาประวัติศาสตร์ (นายวันพงษ์ สารรัตน์ ว่าที่ร้อยตรีวราพงษ์ วิเศษศิริ)	กรรมการ
นางสาวเบญจวรรณ สว่างคง	กรรมการและเลขานุการ

หน้าที่ ประชาสัมพันธ์การจัดกิจกรรม จัดทำโปสเตอร์ และจดหมายเชิญถึงสถาบันการศึกษาต่างๆ รวมทั้งติดต่อวิทยากรที่จะมาร่วมกิจกรรม และประสานงานกับฝ่ายต่างๆ

7. คณะกรรมการฝ่ายประสานงานวิทยากรและฝ่ายยานพาหนะ

รองศาสตราจารย์บุญชัย บุญศิลป์	ที่ปรึกษา
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พิณพวงค์	ประธานกรรมการ
อาจารย์พรพรรณ โปร่งจิตร์	กรรมการ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ศิริพร คาบเพชร	กรรมการ
นางสาวเบญจวรรณ สว่างคง	กรรมการและเลขานุการ

หน้าที่ ประสานงานวิทยากร ดูแลการออกหนังสือเชิญ ประสานงานเกี่ยวกับการขอใช้ยานพาหนะรับ-ส่ง วิทยากร และขอเบิกเงินค่าธรรมเนียมที่จอดรถสำหรับวิทยากร

8. คณะกรรมการฝ่ายนิทรรศการและจัดทำวีดิทัศน์ประวัติ ศาสตราจารย์พิเศษจรูญ สุขพานิช

รองศาสตราจารย์ชาคริต ชุมวัฒน์	ประธานกรรมการ
อาจารย์โสม ไกรประณี	กรรมการ
นิสิตระดับบัณฑิตศึกษา ภาควิชาประวัติศาสตร์ (นายวันพงษ์ สารรัตน์ ว่าที่ร้อยตรีวราพงษ์ วิเศษศิริ นายเรวัต นินออน)	กรรมการ
นิสิตระดับปริญญาตรี ภาควิชาประวัติศาสตร์ (นายบุญชนก ปทุมณีวิวัฒน์ นางสาวปานจิรา มงคลอภิโชค นายเอกภัทร์ เขตรธรรมธร)	กรรมการ
นายณัฐพล อิศรางกูร ณ อยุธยา	กรรมการและเลขานุการ

หน้าที่ วางแผน จัดนิทรรศการประวัติและผลงานศาสตราจารย์พิเศษจรูญ สุขพานิช จัดทำวีดิทัศน์ประวัติ ศาสตราจารย์พิเศษจรูญ สุขพานิช ประสานงานกับฝ่ายสถานที่ และฝ่ายต่างๆ

9. ฝ่ายอาหารและเครื่องดื่ม

อาจารย์นิยะนาถ อังคานิชกุล	ประธานกรรมการ
อาจารย์ศุภนิภา ศศิธรานน	กรรมการ
นิสิตระดับปริญญาตรี ภาควิชาประวัติศาสตร์ (นางสาวณัฐภา สุทธิอาวีกุล นางสาวโคจิรัตน์ มีแก้ว นางสาวณัฐพร อธิธิสัมพันธ์ นางสาวกิริยา อุดมปัญญากุล นางสาวศุภวรรณ มาแฉะ นางสาวกฤษณา ไกลดากุล นายบุญชนก ปทุมณีวิวัฒน์ นางสาวปานจิรา มงคลอภิโชค นายเอกภัทร์ เขตรธรรมธร)	กรรมการ
นางสาวเบญจวรรณ สว่างคง	กรรมการและเลขานุการ

หน้าที่ วางแผนจัดเลี้ยงอาหารว่าง อาหารกลางวัน เครื่องดื่ม สำหรับวิทยากร และผู้เข้าร่วมงาน และ
อำนวยความสะดวกในการจัดเลี้ยง ประสานงานกับฝ่ายสถานที่และฝ่ายต่างๆ

10. คณะกรรมการพิธีอุปถัมภ์

ผู้ช่วยศาสตราจารย์สัทธิ ทิลอุพงษ์

ประธานกรรมการ

นางสมทรง แสงสุทัย

กรรมการ

นายเอกชัย มณีนาวร

กรรมการ

อาจารย์ปิยะนาถ อังควาณิจกุล

กรรมการ

นางสาวเบญจวรรณ สว่างคง

กรรมการและเลขานุการ

หน้าที่ ควบคุมดูแลการเงินและพัสดุเพื่อใช้ในการดำเนินงานตามงบประมาณ

11. ฝ่ายประเมินผลโครงการ

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ศิริพร ตาบเพชร

ประธานกรรมการ

นายณัฐพล อิศรางกูร ณ อยุธยา

กรรมการและเลขานุการ

หน้าที่ ประเมินผล และสรุปผลการจัดโครงการ

ทั้งนี้ ตั้งแต่วันที่นับต้นไป

ตั้ง ณ วันที่ 10 ตุลาคม พ.ศ. 2556

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์สัทธิ ทิลอุพงษ์)

คณบดีคณะสังคมศาสตร์

อำนวยการจัดพิมพ์โดย : นิสิตวิชาเอกประวัติศาสตร์ รุ่นที่ 35

คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

เรียบเรียง : ถันยพงศ์ สารรัตน์, วรพจน์ วิเศษศิริ

พิสูจน์อักษร : รศ.ดร.ชาคริต ชุ่มวัฒนะ

ออกแบบปก/รูปเล่ม : กิริติยา อุคหปัญญากุล, บุญชนก ปุณณณีนวิวัฒน์

พิมพ์ที่ : อมร พรินต์ 235/16-17 สุขุมวิท 21 คลองเตยเหนือ วัฒนา

กรุงเทพฯ 10110 ☎ 026640774, 0813476519

